

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môᶇ

Mak hato kapyã êntêk. Yãni anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Jon Mak. Yãni ma anyô Israeᶇ te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêᶇ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denaᶇ ba intu miᶇ hi haviᶇ Yisu ami. Yãni halumbak bêᶇ hamô Jelusalem ba intu halaᶇô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môᶇ anôᶇ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviᶇ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Havenᶇ yam ma Mak hamô haviᶇ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêᶇ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanaᶇ ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbêᶇ anêᶇ Nakaduᶇ ba havalonᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ lôklokwaᶇ ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato haviᶇ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiᶇ lomaloma hapôm avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Lom, ba intu hato kapyã êntêk ek embatho avômalô êvhaviᶇ lonᶇ ek nimiᶇ lôklokwaᶇ. Mak hayê nena Yisu anêᶇ lôklokwaᶇ ma bêᶇ anôᶇ ba hamôᶇ ek Sadaᶇ anêᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ sondabêᶇ 55 menã 65 AD la.

*Jon anyô hathik ᶇaᶇ hapôpêk Yisu anêᶇ lonᶇôndê
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)*

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbêᶇ nakaduᶇ Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hatô aêntêk,
 “Ondañô! Tem yanêm yenañ anyô ku te ek enja
 abô êmôn ek o,
 ôpênj tem êpôpêk anêm loñôndê. *Malakai 3:1*

³*Kaêk te halam haveñ loñ thiliv nena,
 ‘Nôpôpêk loñôndê ek Anyô Bêñ êlêm,
 ma nopesañ ba imbitak thêthônj ek yani.’”
Aisaia 40:3

⁴*Aênj ba Jon anyô hathik ñañ habitak anênj loñ
 thiliv ba hanañ ek avômalô nede kapôlônjinj lilin ba
 nisik ñañ ek Wapômbênj nêm iniñ kambom vê. ⁵ Êñ
 ma avômalô Judia lo Jelusalem sapênj ibi thêthô ba
 i hadênj yani ek enañ iniñ kambom bênj. Ma Jon
 hathik i halôk ñañ Jolodañ. ⁶*Jon ma hathak hik
 kwêv atu ba epesañ hathak bok kamel vuluk ma
 havak bokñgôp epesañ hathak bok kupik hayôhêk
 lamalim. Ma hathak hayañ kôm sopek lôk hanum
 biyo thôk. ⁷*Ma hanañ nena, “Ôpatu ba tem embenj
 ya yam anênj lôklokwañ ma bomañ ek yenañ. Yani
 ma anyô lôk athênj bênj ma ya ma yaônalôk ba intu
 miñ hatôm yakôm ba yapole anênj vakapô bokñgôp
 anênj yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ñañ. Ma
 doñtom yani tem isik môlô esak Lovak Mathenj.”

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anênj Galili
 ba halêm ma Jon hathik yani halôk ñañ Jolodañ.
¹⁰ Yisu haviyô anênj ñañ kapô ma hayê leñ hakyav
 ma Lovak Mathenj halôk ba halêm ek yani hatôm

* **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Ap 13:24; 19:4 * **1:6:** 2Kinj 1:8; Mat
 11:8 * **1:7:** Ap 13:25

menak bôbô. ¹¹*Ma abô te halêm anêḡ leḡ nena, “O ma yenaḡ Okna atu ba yaleḡhaviḡ. Yaleḡmavi anôḡ hathak o.”

Sadaḡ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹²Ma ketheḡ oyaḡ ma Lovak Mathenḡ hêv Yisu vê hi loḡ thiliv. ¹³*Yisu hamô loḡ êḡ hatôm wak 40, êḡ ma Sadaḡ hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviḡ alim bomaḡ ma aḡela eyabiḡ yani.

Yisu anêḡ ku môḡ
(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴*Etak Jon halôk koladôḡ, êḡ ma Yisu hi Galili ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ nena, ¹⁵*“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk habobo. Aêḡ ba node kapôlômim liliḡ lôk nônemimibiḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani
(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḡ danḡ ma hayê Saimon lo yaḡ Andulu. Thai ma ḡê ik alim ba lêk ekaliv yaksenḡ haveḡ. ¹⁷Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yaksenḡ.” ¹⁸Ketheḡ oyaḡ ma thai êdô iniḡ yaksenḡ hamô ma esopa yani.

¹⁹Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniḡ yeḡ ma idu iniḡ yaksenḡ titip. ²⁰Hayê thai ma halam, êḡ ma

* **1:11:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7
91:11-13 * **1:14:** Mak 6:17 * **1:15:** Mat 3:2

* **1:13:** Sng

êdô lambô Sebedi hamô yeŋ haviŋ anêŋ ñê ku, ma i esopa yani.

*Yisu hêv ñgôk vé
(Luk 4:31-37)*

²¹ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeŋ ma hadôŋ avômalô. ²² *Thêlô elañô anêŋ abô ba eson kambom ma leŋŋhabi nena yani miŋ hadôŋ i hatôm ñê lôkauk hathak abô balabuŋ ami. Mi, hadôŋ i hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ. ²³ Ma anyô te hamô unyak yeŋ êŋ ba ñgôk lelaik hamô haviŋ yani. Ma halam nena, ²⁴ **“Yisu anêŋ Nasalet, hôlek ek udum malê êndêŋ yêlô? Hôlek ek umbuliŋ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêŋ anêŋ Anyô Mathen.”*

²⁵ Êŋ ma Yisu hathaŋ ñgôk êŋ ba hanaŋ, *“O bônôŋ ma otak ôpêntu!”* ²⁶ **Ma ñgôk lelaik êŋ hayôkwiniŋ ôpêŋ kambom anôŋ ba hanjaliak ma hatak ôpêŋ ba hi.*

²⁷ Ma avômalô sapêŋ eson kambom ba enaŋ hadêŋ i, *“Malê êntêk aêŋ am? Yani hadôŋ auk lukmuk hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ. Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ ñgôk lelaik ma elañô anêŋ abô ba esopa.”* ²⁸ **Ma abô hathak Yisu halaŋviŋ haven Galili iniŋ loŋ sapêŋ.*

*Yisu hadum avômalô lijiŋ bêŋ anôŋ mavi
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)*

²⁹ Ma Yisu thêlô etak unyak yeŋ, ma i Saimon lo Andulu iniŋ unyak. Ma Jems lo Jon i iviŋ. ³⁰ Êyô unyak, ma enaŋ hadêŋ Yisu nena Saimon yaŋavi

* **1:22:** Mat 7:28-29 * **1:24:** Mak 5:7 * **1:26:** Mak 9:26

* **1:28:** Mat 4:24

hapôm lijij vovaŋ ba hêk. ³¹ Ma Yisu hi hadêŋ avi êŋ ma havalonŋ baŋ ma hadadi haviyô. Êŋ ma lijij hatak yani ma hapôpêk nôŋ ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa nê lôk lijij lôk nê takatu ba ngôk habulinŋ i ba êlêm ek Yisu.

³³ Lôk avômalô malak lôŋ êŋ sapêŋ êlêm ivinŋ ba êmô unyak anêŋ piklêvônŋ. ³⁴ *Êŋ ma Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma bêŋ anônŋ mavi. Ma hêv ngôk bêŋ anônŋ vê havinŋ. Ngôk takêŋ eyala nena yani intu opalê ba miŋ hatak i ek nenaŋ abô ami.

*Yisu da hi loŋ thiliv ek eteŋ mek
(Luk 4:42-44)*

³⁵ *Lôkbôk momaŋininŋ mi ma Yisu haviyô ba hi loŋ thiliv ek eteŋ mek. ³⁶ Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani havenŋ. ³⁷ Êpôm yani ma enaŋ, “Avômalô sapêŋ êbôlêm o havenŋ.”

³⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Alôana buyaŋ. Alôana malak lôŋ takatu ba hamô habobo ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ i imbinŋ. Hathak ôdônŋ êŋ iyom intu yahalêm.” ³⁹ *Ma Yisu havenŋ Galili iniŋ loŋ sapêŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hamô iniŋ unyak yeŋ lôk hêv ngôk bêŋ anônŋ vê hêk avômalô.

*Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadônŋ lêlô ma habui hadêŋ Yisu ba hanaŋ, “Hathak oda anêm lemhavinŋ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

* **1:34:** Mak 3:10-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46 * **1:39:**
Mat 4:23; 9:35

41 Ma Yisu lahiki hathak ôpêḡ ba hatak baḡ hayôhêk yani ma hananḡ, “Yalenḡhaviḡ. Umbitak mabuḡ mavi.” 42 Êḡ ma palê lepla êḡ hayôv ma liḡkupik habitak mabuḡ mavi.

43 Ma Yisu hêv ôpêḡ ba hi kethenḡ ma hananḡ lôklokwanḡ hadêḡ yani nena, 44* “Minḡ onanḡ nôḡm êḡ bêḡ êndêḡ avômalô vi ami. Nu êndêḡ ḡê êbôk da ma nuḡḡwik o thô êndêḡ i iyom. Ma osopa balabuḡ atu ba Mose bôk hato ba nêḡm da ek ḡê êbôk da nêḡgê o nena lêk hubitak mabuḡ.” 45 Ma donḡtom ôpêḡ minḡ hasopa Yisu anêḡ abô thêthôḡ ami. Mi, hananḡ bêḡ ba abô êḡ hi mayaliv. Ba intu Yisu minḡ hatôm ni lomalak nenanena ami. Mi, hi havenḡ loḡ thiliv, ma avômalô êlêḡm anêḡ luvuluvu ba êyô ek nêḡgê yani.

2

Yisu hadum anyô havuvinḡ te mavi (Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak loḡnbô ma avômalô elanḡ nena Yisu lêk hayô anêḡ loḡ. 2 Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ êlêḡm ba êḡmô unyak kapô êḡ aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêḡ iyom. Ma Yisu hananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ i. 3 Ma anyô doho ewa anyô havuvinḡ te ba êlêḡm ma anyô ayova evak. 4 Avômalô bêḡ anôḡ ba loḡ putup ba minḡ hatôm neja ôpêḡ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vov ba êḡḡô unyak vov abyanḡ ma êlêlô ôpêḡ halôk yêḡm aleba habup ek Yisu. 5 Yisu hayê thêlôninḡ êvhavinḡ,

* 1:44: Wkp 14:1-32

ma hanan hadêḡ anyô havuviḡ atu nena, “Yenan okna, lêk yahêv anêm kambom sapêḡ vê.”

⁶ Ma ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êmô haviḡ ba lenḡḡhabi nena, ⁷ “Aisê ka ôpêntêk hanan aêḡ? Ôpêḡ hasoḡ nena yani ma Wapômbêḡ e? Anyô late miḡ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbêḡ iyom.”

⁸ Yisu hayala thêlônḡ auk ba hanan nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ⁹ Abô alê intu vumvum ek yanḡ êndêḡ anyô havuviḡ êntêk: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêḡ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêm yêm ba omben.’ ¹⁰ Aêḡ ba tem yanḡgik thô êndêḡ môlô nena Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ athêḡ ma bêḡ ba hatôm nêm kambom vê.” Êḡ ma hanan hadêḡ anyô havuviḡ atu aêntêk, ¹¹ “Yanan êndêḡ o nena umbiyô umiḡ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ¹² Êḡ ma ôpêḡ haviyô anêḡ avômalô malêvôḡ ma hawa anêḡ yêm ma hale yaiḡ ba hi. Avômalô eson kambom ba êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enan, “Yêlô miḡ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu dalam Livai
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêḡ daḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ êyô ma yani hadôḡ i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduḡ hamô unyak ewa takis. Ma hanan, “Ôlêm osopa ya.” Êḡ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayaḡ nôḡ haviḡ Livai hamô anêḡ unyak. Ma ḡê ewa takis lôk ḡê idum kambom bêḡ anôḡ êyô eyaḡ nôḡ haviḡ yani lôk anêḡ ḡê ku ek

malê nena thêlô bêḡ anôḡ esopa Yisu. ¹⁶* Ma Palisi doho atu ba ḡê lôkawk hathak abô balabuḡ êyê ma enaḡ hik anêḡ ḡê ku liḡ, “Yisu hayaḡ nôḡm havaḡ ḡê ewa takis lôk ḡê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu halaḡô iniḡ abô ma hanaḡ, “ḡê lôk lijiḡ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ḡê lijiḡ mi ma mi. Ma aêḡ iyom yahalêḡ ek yandam ḡê takatu ba idum kambom. Ma miḡ yahalêḡ ek yandam ḡê thêthôḡ ami.”

Enaḡ hik Yisu liḡ hathak kobom evak balabuḡ ek nôḡm

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te ma Jon anêḡ ḡê ku lôk Palisi esopa iniḡ kobom evak balabuḡ ek nôḡm ek leḡiḡhabi Wapômbêḡ. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enaḡ hik liḡ, “Jon lo Palisi iniḡ ḡê ku evak balabuḡ ek nôḡm ma anêḡ ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êḡ ma anêḡ anyô môlô eyaḡ nôḡm lôk leḡiḡmavi. Ma miḡ hatôm nembak balabuḡ ek nôḡm ami. ²⁰ Ma doḡtom haveḡ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êḡ ma anêḡ ḡê môlô tem nembak balabuḡ ek nôḡm.

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêḡ abyaḡ siḡ esak ami. Hadum aêḡ ma tem sôp lukmuk buêḡ êḡmô sôp bô kisi. Êḡ ma tem itip bêḡ. ²² Ma môlô othak ôkê waiḡ lukmuk halôk kolopak epesaḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiḡ lukmuk êḡ tem imbuliḡ bok kupik bô atu ba bôk thektheḡ ba tem ipup ba waiḡ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiḡ lukmuk halôk bok kupik

* **2:16:** Mat 11:19

lukmuk atu ba belap ek isin mavi ma miŋ ipup ami lôk wain miŋ enġasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêŋ alan

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te ma Yisu lôk anêŋ nê ku i even ku kapô te, ma nê ku ewa wit doho ek nejan. ²⁴ *Ma Palisi enaŋ hadêŋ Yisu, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôm ek nangaŋ ami. Ma doŋtom anêm nê ku ibulin waklavôŋ êŋ!”

²⁵ *Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ nê môlô ema kisi ba idum e?”

²⁶ *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêŋ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen kapô ma hayaŋ polom atu ba mathen anôŋ. Polom êŋ ma nê êbôk da iyom iniŋ ek nejan ba intu habulin abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom Devit hayaŋ doho ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba ivinŋ yani ba eyaŋ.”

²⁷ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wapômbêŋ hapesaŋ Sabat ek nêm avômalô sa ma miŋ hapesaŋ avômalô ek Sabat eyabiŋ i ami. ²⁸ Aêŋ ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alan.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ kapô hathak loŋbô. Ma anyô baŋ hatyôk te hamô unyak êŋ

* **2:24:** Lo 23:25 * **2:25:** 1Sml 21:1-6 * **2:26:** Wkp 24:5-9

* **2:27:** Lo 5:14

kapô. ² Ma nê takatu ba êbôlêm lojôndê ek nenan Yisu bêñ êmô ma ititiñ yani nena tem indum ôpêñ mavi êndêñ Sabat mena mi e? ³ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ôpatu ba bañ hatyôk nena, “Umbiyô umiñ ek avômalô sapêñ nêgê o.”

⁴ *Vêm ma hanañ hik thêlô liñ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuñ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nañgik i vônô?” Ma doñtom sapêñ bônôn.

⁵ Ma Yisu lamaniñ ba hatitiñ i hawê haveni lôk lamalaiñ hathak thêlô evalon kapôlônin loñ. Êñ ma hanañ hadêñ ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêñ hato bañ ma bañ êñ habitak mavi hathak lojbô.

⁶ *Yôv ma Palisi ethak doñtom haviñ avômalô Israêl vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm lojôndê te ek nijik Yisu vônô.

*Avômalô bêñ anôn esopa Yisu
(Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)*

⁷ Yisu lôk anêñ nê ku etak loñ êñ ba i kasukthôm anêñ dan ma avômalô Galili bêñ anôn esopa yani.

⁸ Avômalô anêñ Judia ma Jusalem lo Idumia ma nañ Jolodañ vi lôk Taia ma Saidon, bêñ anôn elanô nôm takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani.

⁹ Ma Yisu hayê avômalô bêñ anôn ba hanañ hadêñ anêñ nê ku nena nêpôm yeñ te yapin ek avômalô ekalabu yani sin ma esak yeñ êñ ba ni êmô. ¹⁰ *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijin bêñ anôn mavi ba avômalô takatu ba idum lijin denañ intu lôklokwañ ek nêsôm yani. ¹¹ *Ma

* **3:4:** Luk 14:3

* **3:6:** Mat 22:15-16

* **3:10:** Mat 14:36

* **3:11:** Luk 4:41

ngôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elañ lôklala nena, “O ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ.” ¹² *Ma donjom Yisu hanañ lôklokwan hadêñ thêlô ek miñ nenañ yani bêñ êndêñ anyôla ami.

*Yisu halam nê ku laumiñ ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)*

¹³ Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahaviñ ba i hadêñ yani. ¹⁴ Ma habi bañ hayô hamiñ anyô hatôm laumiñ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nêmo imbiñ yani lôk nêmi i ba ini ek nenañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ. ¹⁵ Ma yani lahaviñ nêmi lôklokwan êndêñ thêlô ek nêni ngôk lomaloma vê. ¹⁶ *Êntêk ma anyô laumiñ ba lahavuju takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba halam nena Pita ma ¹⁷ *Jems lo yañ Jon, thai iniñ lambô ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis. Boanegis anêñ ôdôñ nena Kakalu anêñ Nali. ¹⁸ Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduñ ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te ¹⁹ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanañ Yisu bêñ.

*Yisu lo Belsebul
(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)*

²⁰ Ma Yisu lôk anêñ nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêñ anôñ êyô ba ekalabu thêlô siñ hathak lonbô aleba miñ hatôm nejañ nômi ami. ²¹ Ma Yisu anêñ avômalô elañô abô hathak nômi êñ ma êlêm

* **3:12:** Mak 1:34 * **3:16:** Jon 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** Selot anêñ ôdôñ nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom iniñ gavman ek miñ eyabiñ avômalô Israel ami.

ek neja yani ba ini neyabin̄ ek malê nena avômalô enaṅ nena anêṅ auk lêk molo.

²² *Nê lôkauk hathak abô balabuṅ anêṅ Jelusalem êlôk ba êlêm ma enaṅ, “Belsebul* hamô havin̄ yani! Ba intu hêv ṅgôk vê hathak ṅgôk inin̄ anyô bêṅ Belsebul anêṅ lôklokwaṅ.”

²³ Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak don̄tom ma hanan̄ abô loṅ kapô doho hadêṅ i. “Sadaṅ hatôm nêm Sadaṅ vê e? ²⁴ Mi, avômalô loṅ bêṅ te evaki vose hi ôdôṅ ju, êṅ ma tem nênenêm yak. ²⁵ Lôk avômalô ôdôṅ te evaki vose hi ôdôṅ ju, êṅ ma tem nênenêm yak aêṅ iyom. ²⁶ Ba intu Sadaṅ hik vovak havin̄ yanida ba havaki vose hi ôdôṅ ju, êṅ ma tem yani nêm yak ba tem miṅ êmô ami. ²⁷ Odaṅô abô yaṅ imbin̄. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaṅ yaṅ anêṅ unyak kapô ba enja anêṅ nômkama vani e? Mi anôṅ! Ôpêṅ embaloṅ anyô lôklokwaṅ êṅ ba ekak loṅ am, êṅ ma yani hatôm enja anêṅ nômkama vani. ²⁸ Yanaṅ avanôṅ êndêṅ môlô nena Wapômbêṅ tem nêm avômalô inin̄ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enaṅ vê. ²⁹ Ma don̄tom anyôla hayê Lovak Mathen̄ anêṅ ku ba hanan̄ abôma nena, ‘Êntêk ma ṅgôk Bêṅ anêṅ ku’, êṅ ma Wapômbêṅ miṅ hatôm nêm kambom êṅ vê ênjêk ôpêṅ ami. Ma mi. Anêṅ kambom êṅ tem ênjêk thêthô.”

³⁰ Yisu hanan̄ abô takêṅ hathak ṅê takatu ba enaṅ nena ṅgôk lelaik hamô havin̄ yani.

*Yisu anêṅ talêbô lôk iviyaṅ
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)*

* **3:22:** Mat 9:34; 10:25 * **3:22:** Belsebul ma Sadaṅ anêṅ athêṅ yaṅ.

31 *Ma Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ êyô imiḡ yaiḡ ma êv anyô te ba hi ek enaḡ êndêḡ Yisu nena êlêm yaiḡ. 32 Avômalô bêḡ anôḡ lêk ekalabu yani siḡ ba enaḡ, “Lemtambô lôk môlôviyaḡ imiḡ yaiḡ ba leḡiḡhaviḡ nêgê o.”

33 Ma Yisu hanaḡ hik liḡ, “Opalê intu yenaḡ wakatik lôk aiyaḡ thêlô?”

34-35 Ma Yisu hayê avômalô nômbêḡ atu ba ekalabu yani siḡ ma hanaḡ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ, intu yenaḡ wakatik lôk aiyaḡ ma livôḡ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaḡ wakatik lôk aiyaḡ thêlô.”

4

Abô loḡ kapô hathak anyô hapaliv yaḡvêk (Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

1 *Ma Yisu hadôḡ avômalô hathak loḡbô hamô kasukthôm anêḡ daḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ ekalabu yani siḡ ba intu hathak yeḡ te ba hi hamô kasuk habobo liḡdaḡ ma avômalô imiḡ liḡdaḡ habup hathak. 2 *Ma hadôḡ thêlô hathak abô loḡ kapô bêḡ anôḡ. Ba hanaḡ nena, 3 “Odaḡô! Anyô te hi hapaliv anêḡ yaḡvêk halôk anêḡ ku. 4 Yani hapaliv yaḡvêk takêḡ ma vi halôk loḡôndê. Êḡ ma menak êpôm ba eyaḡ. 5 Ma doho halôk valu kikiliḡ ba intu hapup ketheḡ ek malê nena pik dokte iyom. 6 Ma doḡtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêḡ ḡgalôk ma bidoḡna. 7 Ma vi halôk loḡ yak lôkmaḡḡiḡ kapô ba yak êḡ halumbak hayô yaḡvêk takêḡ vov. Ba intu miḡ yaḡvêk êḡ hik anôḡ

* 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14 * 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34

ami. ⁸ Ma donptom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ba hik anêñ anôñ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

⁹ Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ñê lôk lemôndôñ ma nodanô abô êntêk katô!”

¹⁰ Avômalô nômbêñ atu etak Yisu ba i, êñ ma yani lôk anêñ ñê ku laumin ba lahavuju ma avômalô takatu ba even haveñ yani iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô takatu ba yani hanañ anêñ ôdôñ. ¹¹ Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ lêk hêv anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôklinyak hadêñ môlô. Ma donptom avômalô vi atu ba êmô yain ek anêñ loñ lôklinyak, thêlô ethak elanô abô êñ hathak abô loñ kapô iyom. ¹² *Aêñ ba,

“thêlô tem nêgê bêñ anôñ, ma donptom tem miñ neyala ami.

Ma tem nedanô abô bêñ anôñ,
ma donptom tem miñ neyala abô takêñ anêñ
ôdôñ ami.

Yakô thêlô nede kapôlôñiñ liliñ,
ma Wapômbêñ nêmiñ iniñ kambom vê.’ ” *Aisaia*
6:9-10

¹³ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô miñ oyala abô loñ kapô êntêk ami e? Aêñ ba tem môlô noyala abô loñ kapô yañ aisê? ¹⁴ Anyô atu ba havatho yañvêk, êñ ma hatôm yani havatho Wapômbêñ anêñ abô. ¹⁵ Ma avômalô vi ma êtôm yañvêk atu ba epaliv halôk loñôndê. Thêlô êñ elanô Wapômbêñ anêñ abô. Ma donptom kethen oyañ ma Sadañ hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôñiñ

* **4:12:** Ap 28:26-27

vê. ¹⁶ Ma avômalô vi ma hatôm yanvêk epaliv halôk valu kikiliñ. Thêlô elañô Wapômbêñ anêñ abô ba êvhaviñ kethêñ lôk leñiñmavi. ¹⁷ Ma donptom miñ habi ñgalôk ami ba intu imiñ vauna iyom. Ek malê nena malaiñ lôk vovañ hapôm thêlô hathak Wapômbêñ anêñ abô, êñ ma etak iniñ êvhaviñ kethêñ oyañ. ¹⁸ Ma avômalô vi êtôm yanvêk epaliv halôk loñ yak lôkmañgiñ kapô. Avômalô takêñ elañô Wapômbêñ anêñ abô, ¹⁹ *ma donptom thêlô leñihiki bêñ anôñ hathak iniñ lôkmala pik êntêk lôk valuseleñ ma maleniñkikil hathak nômkama lomalama. Auk takêñ intu hasivuñ Wapômbêñ anêñ abô ba thêlô miñ ik iniñ anôñ ami. ²⁰ Ma avômalô vi ma êtôm yanvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elañô ba evaloñ loñ hêk thêlôniñ kapôlôñiñ. Doho iniñ anôñ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

Êthôkwêñ atum hamiñ ek nêmbêñ
(Luk 8:16-18)

²¹ *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba osoñ halôk uñ kapô mena uvuñ hamô loñ kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêñ liñ hamiñ. ²² *Nômkama nômbêñ atu ba hamô loñ kapô, êñ ma vêmam ka tem imbitak yaiñ. Ma nômkama takatu ba anyô havuñ hêk loñ kapô, êñ ma vêmam ka tem imbitak deda. ²³ O anyô lôk lemôndôñ ma ondanô abô êntêk.”

²⁴ *Vêmbêñ ma Yisu hanañ, “Lemimimbi abô takatu ba yahanañ katô. Ma olañô mavi, êñ ma tem

* **4:19:** Mat 19:23-24 * **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **4:22:**
Mat 10:26; Luk 12:2 * **4:24:** Mat 7:2

noyala katô anôn lôn noja auk mavi bôn anôn imbin. ²⁵ *Ôpatu ba halanô Wapômbôn anôn abô, ma tem Wapômbôn nôm auk bôn anôn êndôn yani. Ma donjom ôpatu ba min halanô Wapômbôn anôn abô ami, anôn auk mavi atu ba bôn hamô havin yani, Wapômbôn tem nôm vê.”

Abô lon kapô hathak yanvêk halumbak bôn

²⁶ Ma Yisu hanañ, “Wapômbôn anôn lon lôklinyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yanvêk halôn anôn ku kapô. ²⁷ Ma hêk hadôn bôlônôn ma haveñ hadôn lôkwak. Ma donjom yanvêk da hapup ba habitak bôn, ba anyô êñ min hayala ami. ²⁸ Pik da hadum ku ba yanvêk êñ hapup ba livuk habitak ma habi ñaun ba hik va hayô hamô. ²⁹ *Ma nôm takôn hapôpêk i, êñ ma anyô êñ hawa bin ba hale anôn hathak ek malê nena waklavôn neja anôn hayô.”

Abô lon kapô hathak ava yaôna

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Ma Yisu hanañ, “Yanañ aisê esak Wapômbôn anôn lon lôklinyak ek nôm auk êndôn môlô? Lôn abô lon kapô alê yan intu tem yanañ? ³¹ Wapômbôn anôn lon lôklinyak ma hatôm ava yaônate ba havatho halôn anôn ku. Ava êñ ma yaôna lôn. ³² Ma donjom hapup ba habitak alokwan daim ba hamôn ek nômkama ku kapô vi. Alokwan êñ anôn thanañ ma bôn ba intu lon kapô mavi ek menak nedav iniñ unyak êndôn ba nômô.”

Yisu hanañ abô lon kapô iyom

(Mat 13:34-35)

* **4:25:** Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 * **4:29:** Jol 3:13; ALK 14:15

³³ Ma Yisu hathak hanaŋ abô loŋ kapô bêŋ anôŋ aêŋ iyom hadêŋ avômalô. Ma hadôŋ thêlô hatôm thêlôda iniŋ auk eyala nômkama. ³⁴ Avômalô bêŋ anôŋ êmô haviŋ yani, êŋ ma hathak hadôŋ i hathak abô loŋ kapô iyom. Ma yanida lôk anêŋ nê ku iyom êmô, êŋ ma hanaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ hadêŋ i.

*Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵ Wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ habôk ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ³⁶ Êŋ ma thêlô etak avômalô nômbêŋ atu ma ethak yeŋ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeŋ doho i haviŋ. ³⁷ Êŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv ŋaŋ ba ŋaŋ haŋgasô halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô yeŋ seson. ³⁸ Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeŋ layuk ba hêk sôm. Êŋ ma anêŋ nê ku êyô ik liŋ ba enaŋ, “Kêdôŋwaga, ŋaŋ tem endok alalô. Ma hoson nena êŋ ma nôm oyaŋ e?”

³⁹ Êŋ ma Yisu haviyô ma hathaŋ ŋaŋ budum lôk lovak ba hanaŋ nena, “Nôŋgwêk yaô ma ômô tiŋiŋ!” Yôv ma lovak hama ma ŋaŋ hêk labalina.

⁴⁰ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miŋ ôêvhaviŋ ami denaŋ e?”

⁴¹ Ma nê êŋ elowaliŋ kambom ba enaŋ hik thêlôda liŋ, “Yani ma opalê ba intu ŋaŋ lo lovak elanô anêŋ abô ba esopa.”

5

*Yisu hêv ŋgôk kambom vê hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)*

¹ Yisu lôk anêḡ ḡê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniḡ pik. ² Ma yeḡ hathak liḡ ma Yisu habup pik. Êḡ ma anyô lôk ḡgôk lelaik te halêm anêḡ siô ba hi hadêḡ Yisu. ³ Yani hathak hamô siô ma miḡ hatôm anyô late embalonḡ yani loḡ ami. Ma miḡ hatôm nekak yani loḡ esak seḡ ami. ⁴ Bôk evalonḡ yani lôbôlônḡ ba ekak va lobanḡ lusu hathak seḡ ma donḡtom hathô seḡ êḡ kisi. Anyô late miḡ hatôm embalonḡ ôpêḡ ba êmô tiḡḡ ami, milôk. ⁵ Ma wak lo bôlôvônḡ sapêḡ ma hamô ba haveḡ siô lo dum ma hanḡgaliak ba hanḡgothe liḡkupik hathak valu.

⁶ Yani hayê Yisu halêm daim denaḡ, ma halanḡviḡ ba hi hadêḡ Yisu ma halek vadônḡ lêlô hamô Yisu ma. ⁷⁻⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ ôpêḡ, “ḡgôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ḡgôk êḡ halam lôklala bomaḡ, “Yisu, Wapômbêḡ Leḡ Anônḡ Biḡ anêḡ Nakaduḡ, hôleḡ ek undum malê êndêḡ ya? Esak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ miḡ nêḡ vovaḡ êndêḡ ya ami!”

⁹ Êḡ ma Yisu hanaḡ hik ôpêḡ liḡ, “Anêḡ athêḡ nena?”

Ma ôpêḡ hanaḡ, “Yenaḡ athêḡ nena ḡê Vovak Lubuḡlubuḡ, ek malê nena yêlô ma bêḡ anônḡ.” ¹⁰ Ma yani hateḡ Yisu lôbôlônḡ nena miḡ nêḡ thêlô vê êḡḡêk loḡ êḡ ami.

¹¹ Bok bêḡ anônḡ eyaḡ nôḡ êmô dum te habobo loḡ êḡ. ¹² Ma ḡgôk takêḡ enaḡ hik Yisu liḡ nena, “Nêḡ yêlô vê ni êndôk bok takêḡdaku kapô.” ¹³ Êḡ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêḡ kapô. Ma bok takêḡ elanḡviḡ ketheḡ ba i hadêḡ loḡ

* 5:7-8: Mak 1:24

kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ñaᅇ halok sapêᅇ vônô. Bok takêᅇ ma hatôm 2,000.

¹⁴ Ma ñê takatu ba eyabiᅇ bok êsôv ba i enaᅇ beᅇ haveᅇ malak bêᅇ lôk loᅇ yaô nenanena haviᅇ. Êᅇ ma avômalô i ek nêgê nôᅇ atu ba lêk habitak.

¹⁵ Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ᅇgôk lubuᅇlubuᅇ êᅇmô iviᅇ yani lêk hapuk sôp ma anêᅇ auk mavi ba hamô tiᅇ. Êᅇ ma thêlô êkô kambom. ¹⁶ Ma ñê takatu ba êyê nôᅇ êᅇ enaᅇ abô hadêᅇ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ᅇgôk êᅇ ma enaᅇ hathak bok takatu ba elok ñaᅇ ba ema haviᅇ. ¹⁷ Êᅇ ma avômalô eteᅇ Yisu lôklokwaᅇ ek etak thêlônᅇ loᅇ ba ni buyaᅇ.

¹⁸ Yôv ma Yisu hathak yeᅇ, ma anyô atu ba ᅇgôk bôk hamô haviᅇ yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbiᅇ o e?” ¹⁹ Ma doᅇtom Yisu miᅇ halôk hathak ôpêᅇ anêᅇ abô ami ba hanaᅇ nena, “Nu anêᅇ unyak lôk anêᅇ avômalô. Ma onaᅇ êndêᅇ thêlô esak nôᅇbêᅇ atu ba Anyô Bêᅇ hadum hathak o lôk hêv anêᅇ lahaviᅇ hadêᅇ o.” ²⁰ Êᅇ ma ôpêᅇ havôhi anêᅇ loᅇ ma hanaᅇ hathak nôᅇbêᅇ atu ba Yisu hadum hadêᅇ yani haveᅇ malak laumiᅇ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô loᅇ êᅇ sapêᅇ elañô ba eson kambom.

Avena ᅇama lôk avi liᅇ
(*Mat 9:18-26; Luk 8:40-56*)

²¹ Yisu hathak yeᅇ ba hi liᅇdaᅇ vi tuvulu hathak loᅇbô. Yani hamiᅇ liᅇdaᅇ, ma avômalô bêᅇ anônᅇ isup i ethak doᅇtom ba ekalabu yani siᅇ. ²² Ma anyô bêᅇ hayabiᅇ unyak yeᅇ te halêᅇ, anêᅇ athêᅇ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk

Yisu va luvi. ²³ Ma hapetenak nena, “Yenaŋ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem éyôngêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?” ²⁴ Êŋ ma Yisu hi havinŋ yani.

Ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani ba ekalabu yani siŋ. ²⁵ Avi te hamô loŋ êŋ ba hapôm lijinŋ thalalenŋ halom hatôm sondabêŋ lauminŋ ba lahavuju. ²⁶ Dokta bêŋ anôŋ idum ek nênem yani sa ma doŋtom miŋ êtôm ami ma êv vovaŋ iyom. Avi êŋ hêv anêŋ valu lôkthô hadêŋ thêlô, ma doŋtom lijinŋ êŋ miŋ hakapok dokte ami ma halom hêk denaŋ. ²⁷ Ma bôk halaŋô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalô nômbêŋ êŋ kapô ma haveŋ Yisu yam ba hasôm anêŋ sôp daŋ. ²⁸ Yani lahabi nena, “Yambaloŋ anêŋ kwêv iyom ma tem ya mavi.” ²⁹ Hasôm iyom ma kethenŋ oyaŋ ma anêŋ thalalenŋ hakapok ma hayala nena malainŋ êŋ hatak yani.

³⁰ *Ma Yisu hasaê nena anêŋ lôklokwaŋ doho hêv yak. Êŋ ma hik i liliŋ hamiŋ avômalô takêŋ malêvôŋ ma hanaŋ, “Opalê hasôm ya?”

³¹ Ma anêŋ nê ku enaŋ, “Hôyê avômalô nômbêŋ êntêk ekalabu o siŋ ma honaŋ hik liŋ hathak opalê hasôm o eka?”

³² Ma doŋtom Yisu hatitiŋ hawê haveŋ nena opalê intu hasôm yani. ³³ Ma avi êŋ hayala nôm atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowalinŋ ma hi halek vadôŋ lêlô hêk Yisu va. Ma hanaŋ nôm takêŋ bêŋ hadêŋ yani. ³⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Yenaŋ avena, anêm hôêvhavinŋ hadum

* **5:30:** Luk 6:19 * **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

ba l k hubitak mavi. Nu l k kap l m labali. An m lijiŋ l k hatak o.”

³⁵ Yisu hanaŋ ab  denaŋ ma any  doho  l m an ŋ Jailus an ŋ unyak ba enaŋ, “Nalum avi l k hama y v ba intu otak k d ŋwaga ma miŋ n m malaiŋ  nd ŋ yani ami.”

³⁶ Ma doŋtom Yisu miŋ halaŋ  iniŋ ab  ami ma hanaŋ had ŋ Jailus nena, “Miŋ  k  ami,  n mimbiŋ iyom.”

³⁷ Yisu had  av mal  ini nimbiŋ yani ba hawa Pita lo Jems ma yaŋ Jon iyom ba i haviŋ yani.

³⁸ Th l   y  Jailus an ŋ unyak ma hay  av mal  l k elan as ŋ mal ŋ l k th th  b ŋ an ŋ. ³⁹  ŋ ma hi unyak kap  ma hanaŋ had ŋ th l  nena, “Olan ba th th  b ŋ  nt k eka? Amena ma h k s m iyom ma miŋ hama ami.” ⁴⁰ Ma th l  emalik hathak yani.

Ma Yisu h v th l  v  ba ele yaŋ ba i, ma hawa amena  ŋ an ŋ tal b  lo lamb  ma an ŋ n  ku l  atu iyom iviŋ yani ba i unyak kap  atu ba amena h k. ⁴¹ * ŋ ma havalon avena baŋ ma hanaŋ hathak ab  Hiblu aêntêk, “Talita kum!” (Ab   ŋ an ŋ  d ŋ nena, “Yenaŋ avena, yanaŋ  nd ŋ o nena umbiy .”) ⁴² Ma kethen oyaŋ ma avena  ŋ haviy  ba haven. Yani an ŋ sondab ŋ hat m laumiŋ ba lahavuju. Th l   y  ba eboloba kambom. ⁴³ Ma Yisu hanaŋ l klokwaŋ had ŋ th l  nena miŋ nenaŋ n m  ŋ b ŋ  nd ŋ any la ami. Ma n n m n m ek enjaŋ.

* **5:41:** Luk 7:14

6

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu (Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ Yisu hatak loṅ êṅ ma hi anêṅ malak ôdôṅ ma anêṅ nê ku i iviṅ. ² *Sabat anêṅ Waklavôṅ hayô ba Yisu hi unyak yeṅ ma hadôṅ avômalô. Ma avômalô bêṅ anôṅ elanô anêṅ abô ba esonṅ ma enaṅ nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêṅ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³ Ôpêṅ ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakaduṅ ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô iniṅ te bêṅ e? Ma anêṅ livi êmô loṅ êntêk haviṅ alalô e?” Thêlô enaṅ aêṅ, ma êpôlik hathak yani.

⁴ *Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Plopet hawa athêṅ bêṅ hêk malak yaṅ. Ma doṅtom anêṅ malak ôdôṅ lôk anêṅ thalaleṅ ma anêṅ avômalô, ma hatôm anyô athêṅ mi.” ⁵ Aêṅ ba Yisu miṅ hatôm idum nômbithi ênjêk loṅ êṅ ami, ma hatak baṅ hayô hêk anyô lôk lijiṅ tomtom iyom ba ibitak mavi. ⁶ Ma Yisu hasonṅ kambom hathak thêlô miṅ êvhaviṅ yani ami.

Yisu hêv nê ku ba i (Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Ma Yisu hi lomalak nenanena ma hadôṅ avômalô. ⁷ Ma halam anêṅ nê ku laumiṅ ba lahavuju ethak doṅtom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwaṅ hadêṅ thêlô ek nênem ngôk lelaik vê.

⁸ *Ma Yisu hanaṅ hadêṅ i nena, “Nobalonṅ unim kôm kwandiṅ iyom. Ma miṅ noja nômla doho

* **6:2:** Jon 7:15 * **6:4:** Jon 4:44 * **6:8:** Luk 10:4-11

imbiņ ami. Polom lôk vak ma valu imiņ unim vak damañ ami, dô. ⁹ Ma uņgwik vemim kapô bokņgôp iyom, ma miņ noja kwêv ju ami. ¹⁰ Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êņ iyom endeba notak loņ êņ ba unu buyañ. ¹¹ *Ma loņ takatu ba miņ ewa mômô thô ami lôk êdô nedaņô mômônim abô, ma waklavôn otak loņ êņ, ma uņgwik voņgovaņ takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô maleniņ ek injik iniņ kambom thô.”

¹² Êņ ma Yisu anêņ ñê ku i lomalak ma enañ ek avômalo nede kapôlôniņ liliņ. ¹³ *Thêlô êv ngôk bêņ anôn vê lôk etak nôm lêņlêņ hayô hamô avômalo lôk lijiņ bêņ anôn leņiņkadôk ba idum i ibitak mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ñañ
(Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)*

¹⁴ *Kiņ Helot Antipas halaņô abô hathak Yisu ek malê nena avômalo sapêņ bôk eyala yani katô. Doho enañ, “Jon anyô hathik ñañ haviyô hathak loņbô ba intu hawa lôklokwaņ ba hadum nômbithi takêņ.”

¹⁵ Ma vi enañ, “Yani ma Elia.”

Ma vi enañ, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

¹⁶ Ma doņtom Helot halaņô abô takêņ ma hanaņ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêņ laselo kisi, lêk haviyô hathak loņbô!”

¹⁷⁻¹⁸ *Sêbôk ma Helot hawa yaņ Pilip anêņ avi Helodias vani. Ba Jon hanaņ hadêņ Helot nena, “Lêk howa mamuyaņ yanavi vani ba intu hubuliņ

* **6:11:** Ap 13:51 * **6:13:** Jem 5:14 * **6:14:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20 * **6:17-18:** Wkp 18:16

abô balabuņ.” Êņ ma Helot hêv abô ek nebalon Jon. Ma evalon yani ba ekak lon ma êdô hamô koladôņ. ¹⁹ Ma Helodias havalon anêņ lamaniņ hathak Jon lon ba lahaviņ nijik yani vônô, ma donjom miņ hatôm ami, ²⁰ ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathen lôk anyô thêthôn. Aêņ ba hayabiņ Jon mavi. Ma hathak halaņô Jon anêņ abô ba lahiki kambom, ma donjom lahaviņ bêņ anôn ek endanjon anêņ abô.

²¹ Haven yam ma Helodias hapôm lonondê te. Helot hanğabôm nômbêņ ek lahabi anêņ waklavôn talêbô hawa yani. Ba halam anêņ nê bêņbêņ takatu ba ethak êv yani sa lôk nê vovak laik môņ ma nê bêņbêņ anêņ Galili. ²² Thêlô eyaņ nômbêmo ma Helodias nalavi hayô haloyeņ ba hadum Helot lôk anêņ nê bêņbêņ sapêņ malenij mavi.

Êņ ma kiņ hanaņ hadêņ avena êņ, “Lemhaviņ malê ba honaņ ma tem yanêm êndêņ o.” ²³ Ma havak abô haviņ yani nena, “Yanaņ avanôn biņ dake nena honaņ hik ya liņ hathak nômlate ek yanêm êndêņ o, êņ ma tem yanêm iyom. Ma honaņ hadêņ ya ek yambak yenaņ pik lôk nômkama sapêņ vose êndôk malêvôn ba yanêm vi êndêņ o, êņ ma hatôm.”

²⁴ Êņ ma avena êņ hi hanaņ hik talêbô liņ, “Yanaņ aisê?”

Ma talêbô hanaņ, “Onaņ nena, ‘Yalenhaviņ Jon anyô hathik ņaņ wakadôk.’ ”

²⁵ Ma avena êņ havôhi lêvôkê ma hanaņ hadêņ kiņ nena, “Yalenhaviņ êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik ņaņ wakadôk êndôk belev te ba nêmbêmo êndêņ ya.”

²⁶ Ma kin halanô ma lamalaiņ bêt, ma donjom bôk havak abô halôk nê bêt bêt malenij yôv. Ba intu hadô enaņ nena mi. ²⁷ Aêt ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êt hi koladôt ma hadabêt Jon laselo kisi. ²⁸ Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêt avi muk atu. Ma avi êt hawa ba hi hêv hadêt talêbô. ²⁹ Ma Jon anêt nê ku elanô abô êt, ma êlêm ewa anêt liņkupik ba i elav halôk siô valu abyaņ.

Yisu havakôt avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

³⁰ *Aposel itup êyô ek Yisu hathak lonbô ma enaņ hathak nô m takatu ba thêlô idum lo êdôt. ³¹ Ma avômalô bêt anôt i ba êlêm ba Yisu lôk anêt nê ku miņ hatôm nejaņ nô m ami. Ba intu hanaņ hadêt anêt nê ku nena, “Nôlêm ek alôana lon thiliv bute ek naja lovak.”

³² Aêt ba thêlôda iyom ethak yen te ba i lon thiliv bute. ³³ Ma donjom avômalô bêt anôt êyê thêlô ma eyala lon atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêt lomalak lomalak elanviņ ba êyô lon êt êmôt vêm ka Yisu lôk anêt nê ku êyô even yam. ³⁴ *Ma Yisu hathak liņ ma hayê avômalô bêt anôt lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alaņsi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôt thêlô hathak nômkama bêt anôt.

³⁵ *Yaņsiņ hayô ma anêt nê ku i hadêt yani ma enaņ, “Lêk yaņsiņ ma alalô amô lon thiliv. ³⁶ Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk lon

* **6:30:** Luk 10:17 * **6:34:** Nam 27:17; Mat 9:36 * **6:35:** Mak 8:1-9

takatu ba hamô habobo ek nênmê inin nôm vuli ek nejan.”

³⁷ Ma donjom Yisu hanañ nena, “Mi, môlôda nobakôn i.”

Êñ ma thêlô enañ viyañ, “Ai, avômalô nômbên anôn ba intu napôm valu êtôm ku ayôn baheñvi ba lahavulô anên vuli ek nanêm nôm vuli esak e?”

³⁸ Ma Yisu hanañ hik thêlô lin, “Môlônim polom vithê? Ôngô am.”

Ma i êyê ma enañ nena, “Polom baheñvi ma alim ju.”

³⁹ Êñ ma Yisu hanañ ek anên nê ku nenañ êndên avômalô ek nimbi i sam ni lodôñlodôn nenanena ba nêndôk nêmo kamuñ mavi atu. ⁴⁰ Ma thêlô ibi i sam hi lodôñlodôn ba vi ma hatôm 100 êmo dôm te ma ôdôn yañ ma hatôm 50 êmo lodôñlodôn aên. ⁴¹ Ma Yisu hawa polom baheñvi lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak leñ ma hêv mek. Vêm ma haya polom êñ ma hêv hadên anên nê ku ek nimbi sam êndên avômalô takatu ba êmo. Ma hadum aên hathak alim ju atu havin. ⁴² Ma avômalô sapên eyañ ba leñinviyak. ⁴³ Ma polom lôk alim wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumin ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyañ nôm êñ ma hatôm 5,000.

*Yisu haveñ kasukthôm anên dômlê
(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)*

⁴⁵ Vêm ma Yisu hanañ hadên anên nê ku nena nesak yeñ ba nêmon ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nê avômalô ba ini am. ⁴⁶ *Yani hêv

* **6:46:** Luk 5:16

avômalô ba i, êḡ ma yani hathak dum te ba hi ek eteḡ mek.

⁴⁷ Hale vônô ma yeḡ atu lôk anêḡ ḡê ku êmô kasukthôm malêvônḡ biḡ ma Yisu da intu hamô liḡdaḡ denaḡ. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anêḡ ḡê ku lôk yeḡ ba hamô yeḡ loḡ hale hi. Ma thêlô lôklokwaḡ ek ivusiḡ yeḡ. Habobo tem eyaḡ ma Yisu haveḡ kasuk anêḡ dômlê ba hi hadêḡ thêlô. Yani hadum ek nêḡ thêlô liliḡ, ⁴⁹⁻⁵⁰* ma doḡtom anêḡ ḡê ku êyê yani haveḡ kasuk anêḡ dômlê ba esoḡ nena anyôla dahô. Thêlô sapêḡ êyê yani ba êkô kambom ba elaḡ boloba.

Ma ketheḡ oyaḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô miḡ nôkô ami ma nômô yaô! Ya êntêk!” ⁵¹* Ma yani hathak yeḡ haviḡ thêlô ma lovak bêḡ êḡ hama. Ma thêlô esoḡ kambom ba leḡḡhabi mayaliv. ⁵² Ek malê nena iniḡ auk ma thekthek denaḡ ba miḡ eyala polom atu ba Yisu haḡḡli anêḡ ôdôḡ ami.

Yisu hadum avômalô lôk liḡḡ mavi hêk Genesalet (Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

⁵³ Thêlô ethak liḡdaḡ vi tuvulu anêḡ Genesalet ma êthô yeḡ hamô. ⁵⁴ Etak yeḡ ba êlôk biḡ ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani ketheḡ. ⁵⁵ Ba intu elaḡviḡ evenḡ loḡ sapêḡ ba ewa ḡê lôk liḡḡ halôk yêḡ ba i loḡ atu ba elaḡô nena Yisu tem êmô. ⁵⁶ Loḡ nômbêḡ atu ba yani hi, malak yaônena lôk malak bêḡbêḡ, ma avômalô ewa ḡê lôk liḡḡ ba i êdô i hêk loḡ ethak doḡtom halôk. Ma eteḡ yani ek nêsôm

* **6:49-50:** Luk 24:37 * **6:51:** Mak 4:39

anêḡ kwêv daim anêḡ daḡ iyom. Ma sapêḡ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

7

Yisu hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem indum anyô lelaik

(Mat 15:1-20)

¹ Ma Palisi lo ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êlêm anêḡ Jelusalem ba ekalabu Yisu siḡ. ² *Ma thêlô êyê Yisu anêḡ ḡê ku doho eyaḡ nôḡ lôk bahenḡ “lelaik” ma miḡ ithik bahenḡḡ hatôm Palisi iniḡ abô majaḡ hanaḡ ami. ³ (Palisi lôk avômâlô Israeḡ ethak esopa limi iniḡ kobom ba intu ethak ithik bahenḡḡ hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aêḡ ma hatôm nejaḡ nôḡ, ma miḡ ithik aêḡ ami ma miḡ hatôm nejaḡ nôḡ ami. ⁴ *Lôk i loḡ etak nôḡ hamô ek nêḡnêḡ vuli ba êvô êlêm ma miḡ ithik nôḡ takatu ba ewa hatôm iniḡ bôk lo loḡ atu ba ethak idum ami, êḡ ma miḡ hatôm nejaḡ nôḡ takêḡ ami. Thêlô ethak esopa limi iniḡ bôk lo loḡ ba ithik tase lôk uḡ ma belev lôk nôḡmkama lomaloma hatôm iniḡ abô majaḡ hanaḡ.)

⁵ Êḡ ma Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ hadêḡ Yisu, “Aisê ka anêḡ ḡê ku eyaḡ nôḡ lôk bahenḡḡ lelaik ma miḡ esopa bumalô iniḡ abô majaḡ ami?”

⁶ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Plopet Aisaia bôk hato abô avanôḡ hathak môlô ḡê takatu ba onaḡ abô mavi ma doḡtom udum kambom lomaloma ba hanaḡ nena,

* 7:2: Luk 11:38 * 7:4: Mat 23:25

“Avômalô êntêk êbô yenaŋ athêŋ hathak
venjibôlêk oyaŋ.

Ma donjom kapôlôŋiŋ ma hêk daim bô ek ya.

⁷Thêlô êv yeŋ oyaŋ hadêŋ ya.

Ma ethak enaŋ thêlôda iniŋ abô iyom ba esau
nena,

“Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô.”’ *Aisaia*
29:13

⁸Môlô ovaloŋ nê pik iniŋ kobom loŋ ma otak
Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

⁹Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô ôdô
Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ ba osopa môlôda
unim abô majaŋ. ¹⁰*Hatôm Mose bôk hanaŋ
aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu
ba hathaŋ lambô lo talêbô hathak abô kambom,
ma nijik ôpêŋ vônô.’ ¹¹Ma donjom môlô othak
onaŋ nena anyôla hanaŋ hadêŋ lami nena, ‘Yenaŋ
nôm kama atu ba hamô ek yanêm mamu sa, êŋ ma
bôk yahananaŋ nena tem yanêm êndêŋ Wapômbêŋ
êtôm da. Ba intu miŋ hatôm yanêm mamu sa ami.’

¹²Êŋ ma numiŋ yani loŋ siŋ ek nê m talêbô lo lambô
sa. ¹³Môlô othak osopa libumi iniŋ bôk lo loŋ ba
ôvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô. Lôk udum
kobom lomaloma aêŋ iyom.”

¹⁴Ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu êlêm
hadêŋ yani hathak loŋbô ma hanaŋ, “Môlô sapêŋ,
nodaŋô ya lôk noyala abô takêntêk. ¹⁵⁻¹⁶*Nôm
eyaŋ miŋ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami.
Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiŋ,

* **7:10:** Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16 * **7:15-16:** Ap 10:14-15

intu hadum anyô habitak lelaik.”*

¹⁷ Yisu hatak avômalô nômbêḅ ma hi unyak kapô. Êḅ ma anêḅ ḅê ku enaḅ hik yani liḅ hathak abô loḅ kapô atu ba hanaḅ. ¹⁸ Ma Yisu hanaḅ, “Ma môlô ôthônḅ haviḅ e? Odaḅ katô! Nôm takatu ba eyaḅ, miḅ hatôm idum anyô imbitak lelaik êḅjêk Wapômbêḅ ma ami. ¹⁹ Nôm takêḅ miḅ halôk anyô kapô ba habuliḅ iniḅ auk ami. Mi, hi hamiḅ anyô lasoam vêm ma hale yaiḅ ba hi.” (Yisu hanaḅ aêḅ ek hik thô nena nôm eyaḅ sapêḅ ma lêk mavi iyom.)

²⁰ Ma Yisu hanaḅ nena, “Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiḅ, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêḅ ma. ²¹ Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiḅ ma aêntêk: auk kambom lôk sek waliliḅ ma vani lôk ik anyô vônô ma idum sek haviḅ anyô yaḅ yanavi lôk ²² maleniḅkilik ma leḅḅhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyaḅ ma idum nôm kambom hathak anyô yaḅ ma miḅ mama ami lôk leḅdaḅ hathak anyô yaḅ anêḅ nômkama ma enaḅ abôyaḅ hathak anyô yaḅ lôk êbôi hathak iniḅ athêḅ ma idum nômkama hatôm ḅê molo. ²³ Nôm kambom takêḅ intu hamô anyô kapô ba hale yaiḅ ba hadum ôpêḅ habitak lelaik.”

Avi Ponisia te hêvhaviḅ Yisu

(Mat 15:21-28)

²⁴ Ma Yisu hatak loḅ êḅ ma hi havenḅ loḅ takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loḅ êḅ. Ma

* **7:15-16:** ḅê lôk auk vi enaḅ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḅ. Abô êḅ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôḅ ma ondaḅ abô êntêk.

donptom miñ hatôm imbuñ i ek avômalô ami. ²⁵ Ma avi te atu ba ngôk lelaik hamô haviñ nalavi hanañô nena Yisu lêk hayô loñ êñ. Êñ ma hi kethen ma halek vadônñ lêlô hêk Yisu ma. ²⁶ Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanañ hik Yisu liñ lôk kapô malaiñ nena nêm ngôk atu ba hamô haviñ nalavi vê.

²⁷ Ma Yisu hanañ nena, “Alalô nanêm nôm êndên avômena vêmam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniñ nôm êndên avuñ.”

²⁸ Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanônñ. Ma donptom avuñ ethak isup avômena iniñ nôm mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibin ba eyañ.”

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Abô atu ba honañ ma mavi ba intu ômbônu. Ngôk êñ lêk hatak nalum avi yôv.”

³⁰ Ma avi êñ hayô anêñ unyak ma hayê nena ngôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônônñ hêk anêñ loñ.

Yisu hadum anyô lêndônñ lôk abôlêk putup te mavi

³¹ Ma Yisu hatak Taia iniñ loñ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniñ loñ vêm ma havôhi kasukthôm Galili. ³² Êñ ma ewa anyô lêndônñ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enañ hik yani liñ lôk kapôlônñ ek etak bañ êyônégêk ôpênñ.

³³ Ma Yisu hawa ôpênñ ba hi daim dokte ek avômalô ma hasonñ bañgwasin halôk ôpênñ lêndônñ kapô. Vêm ma hasôwapôk hathak bañ ma hasôm ôpênñ dahalañ. ³⁴ Ma hayê len ma hik siv auk ma hanañ hadênñ ôpênñ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêñ ôdônñ nena lemôndônñ ekyav.) ³⁵ Êñ

ma ôpêḡ lëndôḡ lo abôlêk hakyav ma hananḡ abô halêm yaiḡ.

³⁶ *Ma Yisu hananḡ nena miḡ nenanḡ bêḡ êndêḡ anyôla ami. Hananḡ aêḡ lôbôlôḡ ma doḡtom avômalô miḡ bônôḡ ami ma enanḡ bêḡ hi ba hi.

³⁷ *Ma avômalô esonḡ kambom ba enanḡ, “Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi anôḡ. Hadum ḡê leḡndôḡ kôthôḡ elanḡ abô ma ḡê venḡḡbôlêk putup enanḡ abô halêm yaiḡ.”

8

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 4,000 (Mat 15:32-39)

¹ *Ma wak te ma avômalô bêḡ anôḡ êlêm ethak doḡtom hathak loḡbô. Ma thêlô nôḡ mi ek nejan. Êḡ ma Yisu halam anêḡ ḡê ku êlêm ma hananḡ hadêḡ i nena, ² “Yaleḡ hik ya hathak avômalô nômbêḡ êntêk. Thêlô bôk êmô haviḡ ya hatôm wak lô ba iniḡ nôḡ lêk mi. ³ Doho êlêm anêḡ loḡ daim bô ba intu yahêv i ba i oyanḡ, ma tem maleḡḡḡ etaba êndôk loḡndê ba nêḡnêḡ yak.”

⁴ Ma anêḡ ḡê ku enanḡ nena, “Loḡ êntêk ma loḡ thiliv ma avômalô bêḡ anôḡ. Aêḡ ba alalô naja polom anêḡ êsê ek nanêḡ êndêḡ i?”

⁵ Ma Yisu hananḡ hik thêlô liḡ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enanḡ nena, “Bahenḡvi ba lahavuju.”

⁶ Ma Yisu hananḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu nena nêḡndôk nêḡmô biḡ. Ma hawa polom bahenḡvi ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ.

* **7:36:** Mak 1:43-45 * **7:37:** Ais 35:5 * **8:1:** Mak 6:35-44

Ma haya ba hêv hadêᶇ anêᶇ ᶇê ku ek nebani êndêᶇ avômalô nômbêᶇ atu ba êmô. ⁷ Ma iniᶇ alim yaônena tomtom hamô haviᶇ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv hadêᶇ anêᶇ ᶇê ku ek nebani êndêᶇ avômalô imbiᶇ. ⁸ Ma avômalô nômbêᶇ êᶇ eyaᶇ ba leᶇiᶇviyak. Ma ᶇê ku isup nôᶇ wata halôk vak sam baheᶇvi ba lahavuju. ⁹ Avômalô takêᶇ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapêᶇ ba i. ¹⁰ Ma yani hathak yeᶇ haviᶇ anêᶇ ᶇê ku ba i Dalmanuta iniᶇ loᶇ.

*Palisi leᶇiᶇhaviᶇ nêgê lavôᶇiᶇ te
(Mat 16:1-4)*

¹¹ Ma Palisi êyô ma enaᶇ hik Yisu liᶇ lôklokwaᶇ nena, “Undum lavôᶇiᶇ te ek injik thô nena Wapômbêᶇ hêv o ba hôlêm mena mi e?” Thêlô enaᶇ aêᶇ ek nesau yani iyom. ¹² *Êᶇ ma Yisu hik siv auk ma hanaᶇ, “Avômalô bôlôᶇ êntêk leᶇiᶇhaviᶇ yandum lavôᶇiᶇ te ek injik thô nena Wapômbêᶇ bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanaᶇ avanôᶇ êndêᶇ môlô nena tem miᶇ yandum lavôᶇiᶇ ek avômalô bôlôᶇ êntêk nêgê ami, ma mi.” ¹³ Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yeᶇ hathak loᶇbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

*Abô loᶇ kapô hathak Palisi lôk Helot iniᶇ yis
(Mat 16:5-12)*

¹⁴ Yisu anêᶇ ᶇê ku leᶇiᶇpaliᶇ ba miᶇ ewa polom bêᶇ anôᶇ ba ethak yeᶇ ami ma ewa polom donᶇtom iyom. ¹⁵ *Ma Yisu hanaᶇ lôklokwaᶇ hadêᶇ thêlô nena, “Noyabiᶇ am esak Palisi lo Helot iniᶇ yis.”*

* **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1 * **8:15:** Yis ma nôᶇ atu ba hadum polom hathiᶇ bêᶇ.

16 Ma nê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha hanañ hathak alalô polom mi la.”

17 *Ma donjom yani hayala iniñ abô atu ba enañ ba hanañ hik thêlô liñ, “Môlô onañ hathak miñ owa polom ami eka? Môlô ôthônj lôk miñ oyala ami denañ e? Ma unim auk ma thektheke e? 18 Môlô nê lôk malemim ma miñ ôyê tak ami e? Ma môlô nê lôk lemimôndônj ma miñ olañô abô ami e? Ma môlô miñ lemimhabi nôm atu ba bôk yahadum ami e? 19 *Yahaya polom bahenji ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Laumiñ ba lahavuju.”

20 “Ma yahaya polom bahenji ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Bahenji ba lahavuju.”

21 Êñ ma Yisu hanañ hadêñ i, “Aisê, miñ oyala ami denañ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

22 Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enañ hik yani liñ lôklokwanj ek êsôm ôpêñ. 23 Ma Yisu havalonj anyô mapusip hamô banj ma hadadi ba thai etak malak bêñ ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêñ madaluk luvi ma hatak banj hayô hêk ôpêñ. Ma hanañ, “Hôyê nômlate mena mi e?”

24 Ma ôpêñ hêv ma liñ ma hanañ, “Yahayê avômalô doho, ma donjom thêlô hatôm alokwanj i ba êlêm.”

* 8:17: Mak 6:52 * 8:19: Mak 6:41-44

25 Êñ ma Yisu hatak ban hayô hêk ôpêñ madaluk hathak lonbô. Ma ôpêñ madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêñ halêm yain.
 26 Ma Yisu hanañ nena, “Nu oda anêm unyak ma miñ nu malak bêñ ami.”

*Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi
 (Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

27 Ma Yisu lôk anêñ nê ku etak lon êñ ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Even lonôndê denañ ma hanañ hik anêñ nê ku liñ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

28 *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik ñañ ma doho enañ nena o ma Elia ma doho enañ nena o ma plonet bô te.”

29 *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Êñ ma Pita hanañ bêñ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêñ hêv ek nêm anêñ avômalô bulubiñ.”

30 *Ma Yisu hanañ lôklokwañ ek miñ nenañ abô êñ bêñ êndêñ anyôla ami.

*Yisu hanañ abô hathak anêñ ñama
 (Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)*

31 Ma Yisu hadôñ thêlô ba hanañ nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba enja vovañ bêñ anôñ. Ma Israel iniñ nê bêñbêñ lôk nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ tem nimbuliñ dômiñ êndêñ yani. Ma Wapômbêñ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonbô.” 32 Yisu hanañ

* 8:28: Mak 6:15 * 8:29: Jon 6:68-69 * 8:30: Mak 9:9

abô takêñ bêtñ hadêtñ thêlô, êñ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathañ ba hanañ nena, “Miñ onañ aêtñ ami.”

³³ Ma donjom Yisu hik ma liliñ ba hayê anêtñ ñê ku vi ma hathañ Pita ba hanañ, “Sadañ, nu dañ! Hosopa anyô iniñ auk iyom ma miñ hosopa Wapômbêtñ anêtñ auk ami.”

³⁴ *Êñ ma Yisu halam avômalô nômbêtñ atu ba êlêm iviñ anêtñ ñê ku ma hanañ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dôm êndêtñ yanida ma enja anêtñ alovalañsiñ ba esopa ya. ³⁵ Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêtñ anôtñ hathak anêtñ lôkmala pik, anêtñ lôkmala êñ tem nêm yak. Ma donjom ôpatu ba hatak anêtñ lôkmala ek hasopa ya lôk yenañ abô, yani êñ tem enja lôkmala anôtñ.

³⁶ Anyô te hawa nômkama pik sapêtñ, ma donjom miñ hasopa Wapômbêtñ ami ba anêtñ lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôtñ, tem enja vovañ. ³⁷ Ma anyôla hatôm nêm nômlate êndêtñ Wapômbêtñ ek enja anêtñ lôkmala esak lonbô e? Mi anôtñ! ³⁸ *Avômalô bôlôtñ êntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêtñ. Aêtñ ba anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma emben yam atu ba Anyô Anêtñ Nakaduñ êlêm imbiñ Lambô anêtñ deda lôkmanjiñ lôk anêtñ añela mathen, ma yani tem mama ek ôpêtñ aêtñ iyom.”

9

¹ *Ma Yisu hanañ hadêtñ thêlô, “Yanañ avanañ êndêtñ môlô nena Wapômbêtñ anêtñ lon lôkliñyak

* **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27 * **8:38:** Mat 10:33 * **9:1:** Mak 13:30

tem êlêm imbiņ anêņ lôklokwaņ bêņ. Ma mólô vi atu ba umiņ loņ êntêk tem nômô lôkmala denaņ, ma ôņgô nôm êņ imbiņ.”

*Yisu liņkupik habitak yaņda
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)*

²*Wak baheņvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviņ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmô daluk. Êņ ma Yisu liņkupik habitak yaņda hêk thêlô maleņiņ. ³Ma anêņ kwêv habitak thapuk anôņ biņ ba anyô pik la miņ hatôm isik anêņ kwêv ba imbitak thapuk aêņ ami. ⁴Ma ketheņ oyaņ ma Elia lo Mose êyô ma enaņ abô haviņ Yisu ba thêlô êyê.

⁵Ma Pita hanaņ hadêņ Yisu, “Kêdôņwaga, mavi anôņ ek lêk alalô amô loņ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwaņlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” ⁶(Thêlô êkô kambom ba êthôņ abô nenaņ paliņ ba intu Pita hanaņ aêņ.)

⁷Ma buliv te hayô hava thêlô siņ, ma abô te halêm anêņ buliv êņ kapô nena, “Intu ma yenaņ Okna atu ba yaleņhaviņ videdaņ. Ba nodanô anêņ abô!”

⁸Ma ketheņ oyaņ ma thêlô êyê hawê haveņ ma Yisu iyom intu hamiņ ma miņ anyôla hamiņ haviņ yani ami.

⁹Vêm ma etak dumlolê êņ ba êlôk ele i ma Yisu hanaņ lôklokwaņ ek miņ nenaņ nôm atu ba êyê bêņ êndêņ anyôla ami endeba Anyô Anêņ Nakaduņ atu ema ba imbiyô êņjêk ņama esak loņbô am. ¹⁰Aêņ ba thêlô ivuņ abô êņ hêk thêlôda ma miņ enaņ bêņ

* **9:2:** Ap 3:22; 2Pi 1:17-18

ami, ma donɗom enaɗ abô pôk bêɗ hathak “ema lo imbiyô ênjêk ɗama” anêɗ ôdôɗ ma aisê?

¹¹ *Ma thêlô enaɗ hik Yisu liɗ, “Aisê ka ɗê lôkawk hathak abô balabuɗ enaɗ nena Elia tem êmôɗ ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹²⁻¹³ *Ma Yisu hanaɗ nena, “Avanôɗ! Elia tem êmôɗ ek indum nômkama sapêɗ imbitak mavi esak loɗbô. Ma donɗom yanaɗ êndêɗ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniɗ leɗiɗhaviɗ iyom ba idum kambom lomaloma hadêɗ yani hatôm atu ba Wapômbêɗ anêɗ kapya bôk hanaɗ hathak yani. Ma donɗom aisê ka Wapômbêɗ anêɗ kapya hanaɗ nena Anyô Anêɗ Nakaduɗ atu tem enja vovaɗ bêɗ lôk nêmbôliɗ dômiɗ êndêɗ yani?”

*Yisu hêv ɗgôk vé hêk okna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu thêlô êyô ek ɗê ku vi ma êyê avômalô bêɗ anôɗ lêk ethak donɗom ba êmô. Ma ɗê lôkawk hathak abô balabuɗ lôk anêɗ ɗê ku vi atu ba êmô enaɗ abô ba êkôki hathak. ¹⁵ Ma avômalô nômbêɗ êɗ êyê Yisu, ma eson kambom ba elanɗiɗ i ma ewa yani thô.

¹⁶ Ma Yisu hanaɗ hik thêlô liɗ, “Môlô ôkôkam hathak malê?”

¹⁷ Ma anyô te hamiɗ avômalô nômbêɗ êɗ kapô ba hanaɗ, “Kêdôɗwaga, ɗgôk te havalon yenaɗ okna abôlêk loɗ ba miɗ hatôm enaɗ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o. ¹⁸ ɗgôk hathak hayôkwiɗ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiɗ ma halonolon abôlêk kalalaɗ ma liɗ

* **9:11:** Mal 3:1 * **9:12-13:** Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14

havuvinj ba thotho. Yahananj ek anêm nê ku nênêm ngôk êj vê ma doŋtom thêlô minj hatôm ami.”

19 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yahamô haviŋ môle sawa daim ma doŋtom minj ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôleŋ lêk hagiap hathak môle. Noja okna êj êlêm.”

20 Êj ma ewa okna atu hi hadêj Yisu. Ngôk hayê Yisu, ma hayôkwiŋ okna êj kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlek thok hêv yak.

21 Ma Yisu hanaŋ hik lambô liŋ, “Ngôk habuliŋ yani hadêj aŋgê?”

Ma lambô hanaŋ nena, “Sêbôk ba yani yaôna.

22 Ngôk êj habi yani halôk atum lôk ŋaŋ lôbôleŋ ek injik yani vônô ma doŋtom mi. Aêj ba o hatôm undum ek ngôk êj etak yenaŋ okna, êj ma hôêv kapôleŋ ek yai.”

23 *Ma Yisu hanaŋ, “Aisê ka honaŋ nena, ‘o hatôm’? Wapômbêj hatôm indum nômkama sapêj ek nê takatu ba êvhaviŋ yani.”

24 Ma kethêj oyaŋ ma okna êj anêj lambô hanaŋ, “Yahêvhaviŋ ba undum ek yenaŋ auk atu ba minj yahêvhaviŋ ami êkôk ya liŋ ek yanêmimbiŋ!”

25 Ma Yisu hayê nena avômalo êvôv i kethêj ethak doŋtom, êj ma hathaŋ ngôk lelaik atu ba hanaŋ, “O ngôk vembôlek lôk lemôndôŋ putup, yahananj hadêj o nena otak okna êntêk ba nu ma minj ômbôleŋ esak lonbô ami.”

26 *Ma ngôk halaŋ boloba ma hayôkwiŋ okna êj kambom ma hale yaiŋ ba hi. Ma okna êj hêk inaŋ anyô ŋama ba avômalo enaŋ nena, “Lêk hama.”

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:26: Mak 1:26

27 Ma donjom Yisu havalon hamô ban vi ma havôv ba haviyô hamin.

28 Vêm ma Yisu lôk anêḡ nê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enaḡ hik yani liḡ, “Aisê ka yêlô min hatôm nanêm ḡgôk êḡ vê ami?”

29 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ hadêḡ thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêm ḡgôk anêḡ aêḡ vê.”

*Yisu hanaḡ bôlôn yaḡ hathak anêḡ ḡama
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)*

30 *Ma thêlô etak lon ḡḡ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena thêlô lêk êmô êsê

31 *ek êndônḡ anêḡ nê ku. Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êndôk avômalô bahenḡ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonbô.”

32 *Ma anêḡ nê ku êthônḡ abô êḡ anêḡ ôdônḡ palin lôk êkô ek nenaḡ injik yani liḡ.

*Opalê intu anyô bêḡ?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)*

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Êḡ ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlô ôkôkam hathak malê havenḡ lonôndê ba ôlêm?”

34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bêḡ ek Yisu anêḡ nê ku vi ba intu thêlô bônônḡ. 35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anêḡ nê ku lauminḡ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanaḡ, “Lemimhavinḡ numbitak anyô bêḡ, êḡ ma undum o endeba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô iniḡ anyô ku oyaḡ.”

* 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45

* 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26

³⁶ Ma hawa amena te ba hadô hamiņ thêlô malêvôņ. Ma havalonj hamiņ ma hanaņ hadêņ thêlô, ³⁷ * “Ôpatu ba hêvhaviņ ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviņ.”

*Ôpatu ba hadum ku haviņ alalô ma miņ numiņ
yani loņ siņ ami
(Luk 9:49-50)*

³⁸ Ma Jon hanaņ hadêņ Yisu nena, “Kêdôņwaga, yêlô ayê anyô te hêv ŋgôk vê hathak anêm athêņ. Ma donjom yani ma miņ alalô te ami, ba intu yêlô anaņ ek yani etak ku êņ.”

³⁹ Ma donjom Yisu hanaņ nena, “Dô! Miņ numiņ yani loņ siņ ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak yenaņ athêņ ma tem miņ enaņ abô kambom kethêņ esak ya ami, ⁴⁰ * ek malê nena ôpatu ba miņ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniņ te. ⁴¹ *Yanaņ avanôņ êndêņ môlô nena anyô te hayê nena môlô ma Kilisi anêņ avômalô ba hêv ŋaņ hadêņ môlô, ôpêņ tem enja anêņ vuli.

*Umiņ lôklokwaņ ek kambom miņ esale o thô ami
(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)*

⁴² “Ma anyô te hadum ba yenaņ amena atu ba hêvhaviņ ya te hêv yak, ôpêņ tem êpôm malaiņ bêņ anôņ. Ôpêņ tem nêsôkwêņ valu bêņ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ŋgwêk makidiņ ba ema. Malaiņ êņ ma yaôna ek malaiņ atu ba yani tem êpôm embenj yam. ⁴³⁻⁴⁴ *Ma bahem hadum ba

* **9:37:** Mat 10:40 * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42 * **9:43-44:** Mat 5:30

hudum kambom, êᶇ ma odabêᶇ kisi ba nêᶄ vê ek miᶇ undum kambom esak loᶇbô ami! Bahem vi iyom ma malaiᶇ, ma doᶇtom mavi ek nu malak leᶇ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êᶇ ma lemvimkupik sapêᶇ tem ni loᶇ atu ba atum hathaᶇ ba miᶇ hama ami. Ba intu malaiᶇ bêᶇ anôᶇ.* 45-46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êᶇ ma odabêᶇ kisi ba nêᶄ vê ek miᶇ undum kambom esak loᶇbô ami! Vem vi iyom ma malaiᶇ, ma doᶇtom mavi ek nu malak leᶇ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êᶇ ma lemvimkupik sapêᶇ tem ni loᶇ atu ba atum hathaᶇ ba miᶇ hama ami. Ba intu malaiᶇ bêᶇ anôᶇ.* 47 *Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êᶇ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiᶇ, ma doᶇtom mavi ek nu malak leᶇ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êᶇ ma lemvimkupik sapêᶇ tem ni loᶇ atu ba atum hathaᶇ ba miᶇ hama ami. Ba intu malaiᶇ bêᶇ anôᶇ. 48 * ‘Loᶇ êᶇ ma matiᶇyak tem nejaᶇ anyô liᶇkupik êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ, ma atum tem esaᶇ anyô êᶄô aêᶇ.’ 49 Atum tem êpôm avômalô sapêᶇ êtôm ᶇgwêk etak hathak nôᶄ ek atum êᶇ esaê thêlô.

50 * “ᶇgwêk ma nôᶄ mavi, ma doᶇtom anêᶇ maniaᶇ hêv yak, êᶇ ma opalê hatôm idum ba im-

* **9:43-44:** ᶇê lôkauk vi enaᶇ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaᶇ. Abô êᶇ ma aêntêk: Loᶇ êᶇ ma matiᶇyak tem nejaᶇ anyô liᶇkupik êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ, ma atum tem esaᶇ anyô êᶄô aêᶇ. *

* **9:45-46:** ᶇê lôkauk vi enaᶇ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaᶇ. Abô êᶇ ma aêntêk: Loᶇ êᶇ ma matiᶇyak tem nejaᶇ anyô liᶇkupik êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ, ma atum tem esaᶇ anyô êᶄô aêᶇ. *

* **9:47:** Mat 5:29 * **9:48:** Ais 66:24 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34

bitak manin esak lonbô am? Nğwêk hathak hadum nôm ba vasiņ, ba intu nômô yôhok* mavi imbiņ am aêņ iyom.”

10

*Yisu hanaņ abô hathak ñê lôk veņi êdô i
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)*

¹ Ma Yisu hatak loņ êņ ma hi haven loņ Judia lo ñaņ Jolodaņ vi. Ma avômalô bêņ anôņ êlêm hathak lonbô. Êņ ma hasopa anêņ bôk lo loņ ba hadôņ i.

² Ma Palisi doho êlêm ma idum ek nesau Yisu ba enaņ hik yani liņ, “Abô balabuņ hanaņ aisê? Anyô hatôm nêm yanavi vê mena mi e?”

³ Ma Yisu hanaņ viyaņ, “Mose bôk hanaņ aisê?”

^{4*} Ma thêlô enaņ, “Mose halôk ek anyô eto kapya nêm yanavi vê ba etak êndôk yanavi baņ ek nêm yani vê.”

⁵ Êņ ma Yisu hanaņ nena, “Môlô ñê lemôndôņ kôtôņ kambom ba intu Mose hato balabuņ êņ ba hêv hadêņ môlô. ^{6*} Ma doņtom ‘sêbôk ba môņ anôņ atu ba Wapômbêņ hapesaņ avômalô ma hapesaņ anyô lo avi. ^{7*} Ba intu Wapômbêņ bôk hanaņ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doņtom imbiņ yanavi ⁸ ek thai nimbitak êtôm kupik doņtom iyom.” ’ Thai miņ ju hathak lonbô ami ma lêk ibitak doņtom. ⁹ Aêņ ba nôm atu ba Wapômbêņ bôk havak loņ hathak doņtom, ma miņ hatôm anyôla epole vê ami.”

* **9:50:** ‘Yôhok’ anêņ ôdôņ nena ôpatu ba hamô maliņyaô haviņ avômalô vi. Lôk miņ lamanin kethen ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **10:6:** Stt 1:27; 5:2

* **10:7:** Stt 2:24; Ep 5:31-33

10 Vêṃ ma Yisu lôk anêṅ ṅê ku êṃô unyak kapô, ma anêṅ ṅê ku enaṅ hik yani liṅ hathak abô êṅ. 11 *Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yaṅ, êṅ ma hadum sek ba habuliṅ yanavi bô. 12 Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yaṅ, êṅ ma hadum sek aêṅ iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

13 Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêṅ Yisu ek etak baṅ êyô êṅjêk thêlô. Ma donṅtom anêṅ ṅê ku ethaṅ avômalô takêṅ. 14 Yisu hayê nôṃ êṅ, ma lamaniṅ ba hanaṅ hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêṃ êṅdêṅ ya ma miṅ numiṅ thêlô loṅ siṅ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêṅ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ma thêlôniṅ. 15 *Yanaṅ avanôṅ êṅdêṅ môlô nena ôpatu ba miṅ hawa Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak hatôm avômena yaônena ami, miṅ hatôm imbitak êyô loṅ êṅ kapô ba ni ami. Ma mi.” 16 Ma Yisu havalonṅ avômena ma hatak baṅ hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

*Anyô lôk nômkama bêṅ hanaṅ abô haviṅ Yisu
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)*

17 Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halanṅviṅ hadêṅ yani ma halek vadôṅ lêlô hamô valuvi ma hanaṅ, “Kêdôṅwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ?”

18 Ma Yisu hanaṅ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miṅ mavi ami ma Wapômbêṅ iyom

* 10:11: Mat 5:32 * 10:15: Mat 18:3

intu ba mavi. ¹⁹ *Abô balabuñ ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ unḡwik anyô vônô ami. Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miñ onañ abôyañ ek ômbôv anyô yañ anêñ nômka ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

²⁰ Ma ôpêñ hanañ, “Kêdôñwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêñ ba lahaviñ. Ma hanañ, “O ma nômlate mi denañ. Nu nê m anê m nômka m sapêñ ek avômalô nê nê m vuli, ma onja valuselen sapêñ ba nê m êndêñ avômalô siv. Hudum aêñ, ma tem anê m nômka m mavi lomalom a êmô malak len. Ma ôlê m osopa ya.”

²² Yani ma anyô lôk nômka m bêñ anôñ. Ba intu halañô abô êñ, ma hakôm ba hi lôk lamalaiñ bêñ.

²³ Ma Yisu hayê hawê haveñ ma hanañ hadêñ anêñ ñê ku, “Ñê lôk nômka m bêñ tem nêpôm malaiñ bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini.”

²⁴ Yisu anêñ ñê ku elañô ba eson kambom. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô hathak loñbô nena, “Yenañ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaiñ bêñ anôñ! ²⁵ Miñ malaiñ bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyañ ba ni ami, ma donjom malaiñ anôñ ek anyô lôk nômka m bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”

* **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

26 Ma Yisu anêḡ ḡê ku eson kambom anôḡ ba enaḡ hadêḡ i, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak kapô ba ni ami e?”

27 Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaḡ ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkama sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêḡ yanida bulubiḡ ami ma mi.”

28 Ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêm asopa o!”

29 Ma Yisu hanaḡ nena, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô, anyô te lahabi ya lôk yenaḡ Abô Mavi ba hatak anêḡ unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêḡ pik, 30 êḡ ma Wapômbêḡ tem nêḡ bêḡ anôḡ êndêḡ ôpêḡ êtôm 100 êyô êmô anêḡ loḡ imbiḡ. Ôpêḡ hamô pik denaḡ, ma tem enja nômkama bêḡ anôḡ aêntêk unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma donjom avômalô vi tem nimbuliḡ yani imbiḡ. Ma embeḡ yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. 31 *Odaḡô! Nê lôk athêḡ bêḡ, bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ mi. Ma ḡê lôk athêḡ mi bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ bêḡ.”

*Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama bôlôḡ te lô
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)*

32 *Yisu thêlô i Jelusalem ma Yisu hi hamôḡ. Ma anêḡ ḡê ku êyê ba eson kambom ma avômalô takatu ba evenḡ yam êkô. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu ek nêlêm bidonḡ ma hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem êpôm

* **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **10:32:** Mak 8:31; 9:31

yani. ³³ “Odanô. Alalô ayô Jelusalem ma tem nenan Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu bêṅ ba nêṅem yani êndêṅ ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk ṅê lôkawk hathak abô balabuṅ. Ma tem nenan ek nijik yani vônô ma nêṅem yani êndêṅ avômalô loṅ buyaṅ ³⁴ ek thêlô nenan abôma lôk nêṅvwapôk esak yani ma nebali yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loṅbô.”

*Jems lo Jon lenṅhaviṅ nimbitak ṅê bêṅ
(Mat 20:20-28)*

³⁵ Yôv ma Sebedi nakaduṅ luvi, Jems lo Jon, i hadêṅ Yisu ma enaṅ, “Kêdôṅwaga, yai lenṅhaviṅ undum nômlate ek yai.”

³⁶ Ma Yisu hanaṅ, “Mamu lemimhaviṅ malê?”

³⁷ Ma thai enaṅ nena, “Otak yai yaṅ êmô bahem vianôṅ ma yaṅ êmô bahem vikenṅ êṅjêk anêṅ loṅ lôkmaṅgiṅ kapô.”

³⁸ *Ma Yisu hanaṅ, “Mamu ôthôṅ nôṅm atu ba onan hik ya liṅ paliṅ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ṅaṅ atu ba tem yasik e?”

³⁹ *Ma enaṅ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaṅ, “Avanôṅ, tase êṅ lôk ṅaṅ êṅ tem nunum lôk nusik. ⁴⁰ Ma doṅtom nêṅmô yabahenṅ vianôṅ lôk vikenṅ, ma miṅ yenaṅ ku ami. Mi, Wapômbêṅ da hayabiṅ ku êṅ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêṅmô loṅ êṅ.”

⁴¹ ṅê ku laumiṅ takêṅ elanô abô êṅ ba lenṅṅaṅa hadêṅ Jems lo Jon. ⁴² *Ma Yisu halam sapêṅ ethak doṅtom ma hanaṅ, “Môlô bôk oyala nena avômalô

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Ap 12:2; ALK 1:9

* **10:42:** Luk 22:25-26

loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibiŋ. Ma iniŋ nê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom. ⁴³ *Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôn, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nê m môlô sa. ⁴⁴ Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm avômalô sapêŋ iniŋ anyô ku oyaŋ ⁴⁵ hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadum aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum nê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanê m avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nê m avômalô bulubiŋ.”

*Yisu hadum Batimeas madaluk mavi
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)*

⁴⁶ Ma Yisu lôk anêŋ nê ku êyô Jeliko. Idum ek ne-tak Jeliko ma avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêŋ athêŋ nena Batimeas hamô loŋôndé daŋ vi ba hapetenak ek avômalô nê nê m yani sa. (Batimeas anêŋ ôdôŋ nena Timeas nakaduŋ.) ⁴⁷ Yani halaŋô nena Yisu anêŋ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nê m kapôlôm ek ya!”

⁴⁸ Ma avômalô bêŋ anôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôŋ!” Ma doŋtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nê m kapôlôm ek ya!”

⁴⁹ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ, “Nodam yani êlê m.”

Ma elam hadêŋ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o.” ⁵⁰ Êŋ

* **10:43:** Mat 23:11; Mak 9:35

ma hakaliv anêḡ kwêv thilibuḡ hi ma hasôv kisi haviyô hamiḡ ma hi hadêḡ Yisu.

⁵¹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Lemhaviḡ yandum malê êndêḡ o?”

Ma anyô madaluk pusip êḡ hanaḡ, “Kêdôḡwaga, yalenḡhaviḡ yaḡḡ tak.”

⁵² *Ma Yisu hanaḡ, “Umbiyô ba nu. Anêm hôêvhaviḡ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethenḡ oyaḡ ma ôpêḡ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haveḡ loḡôndê.

11

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiḡ
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpangi lo Betani, malak ju êḡ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêḡ ḡê ku ju ba i ² ma hanaḡ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôḡḡô ekak bok doḡki map te loḡ ba hamiḡ. Bok êḡ ma miḡ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³ Ma anyôla hanaḡ hik mamu liḡ nena, ‘Udum aêḡ eka?’ ma nonaḡ êndêḡ yani nena, ‘Anyô Bêḡ lahaviḡ idum ku te esak vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’ ”

⁴ Êḡ ma ḡê ku ju atu i ma êyê bok doḡki map atu ekak loḡ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loḡôndê viyaiḡ. Ma thai epole yak vê. ⁵ Ma anyô doho imiḡ loḡ êḡ êyê ba enaḡ, “Mamu udum malê ba opole bok anêḡ yak vê?” ⁶ Ma thai enaḡ hatôm atu ba Yisu hanaḡ hadêḡ thai. Êḡ ma etak thai ba i. ⁷ Ma ewa bok doḡki êḡ ba i hadêḡ Yisu, ma

* **10:52:** Mak 5:34

ibi iniņ kwêv thilibuņ daim thô ba engava hayôhêk bok dômlokwan ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô bêņ anôņ engava iniņ kwêv thilibuņ daim ma vi ele nôkyałô ŋauņ hamô kamuņ ba engava hêk loņôndê. ⁹ Ma vi êmôņ ma vi even yam ma Yisu halôk malêvôņ ba elam nena,

“Osana!”

“Wapômbêņ nêġ lamavi êndêņ ôpatu ba halêġ hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ!” *Kapya Yeņ 118:25-26*

¹⁰ “Wapômbêņ nêġ anêņ lamavi êyô êmô bumalô Devit anêņ lim êntêk atu ba tem eyabiņ alalô êtôm kiņ êtôm sêbôk ba Devit hayabiņ!

Osana! Nambô Wapômbêņ anêņ athêņ esak leņ!”

¹¹ Ma hi Jelusalem ma habitak hayô unyak mathen anêņ piklêvôņ kapô ba hi. Ma hayê nômkama takatu ba hamô loņ êņ. Ma doņtom wak lêk halôk jalôm, êņ ma hatak Jelusalem ma hi Betani haviņ anêņ ŋê ku laumiņ ba lahavuju takatu.

Yisu hêv ŋê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Haviyô hayaņ ma etak Betani ek ini Jelusalem. Ma Yisu hama kisi. ¹³ *Ma hayê alokwan sabo te lôk ŋauņ hamiņ daim dokte. Êņ ma hi hayô alokwan êņ ôdôņ ek êņjê nena hik anôņ mena mi. Ma doņtom hayê ŋauņ oyaņ iyom ma miņ hik ami ek malê nena miņ anêņ waklavôņ injik ami. ¹⁴ Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ alokwan êņ nena, “Anyô late

* **11:13:** Luk 13:6

miŋ hatôm enjaŋ anêm anôŋ esak loŋbô ami.” Ba anêŋ nê ku elañô.

¹⁵ *Ma Yisu thêlô êyô Jelusalem. Ma habitak hayô unyak mathen kapô anêŋ piklêvôŋ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênmê vuli. Êŋ ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yaiŋ ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loŋ buyaŋ iniŋ valuselen hathak Hiblu iniŋ valuselen iniŋ balê liliŋ. Ma hadum aêŋ hadêŋ nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nênmê vuli. ¹⁶ Ma hamiŋ loŋ siŋ ek avômalô miŋ neja iniŋ nômkama ba ini kapô ek nênmê vuli ami. ¹⁷ *Ma Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ aêntêk, “Wapômbêŋ anêŋ kapyâ hanaŋ nena, ‘Yenaŋ unyak ma unyak avômalô pik sapêŋ neteŋ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani iniŋ loŋ ekopak êmô.”

¹⁸ *Nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ elañô abô êŋ ma êbôlêŋ loŋôndê ek nijik yani vônô. Ma doŋtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena avômalô sapêŋ eson kambom hathak anêŋ abô.

¹⁹ Yaŋsiŋ anôŋ ma Yisu thêlô etak Jelusalem ba i.

Alokwaŋ sabo hakapok

(Mat 21:20-22)

²⁰ Hayaŋ lôkbôk ma Yisu thêlô êvôi ma êyê alokwaŋ sabo atu lêk hama ba hakapok hêk ŋaun ba hayô ôdôŋ. ²¹ Ma Pita lahabi Yisu anêŋ abô ba hanaŋ nena, “Kêdôŋwaga, nôŋgô! Alokwaŋ sabo wakbôk atu ba hothaŋ ma lêk hakapok yôv.”

* **11:15:** Jon 2:14 * **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18:** Mak 14:1

22 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Nônêmbinŋ Wapômbêŋ. 23 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu ŋgwêk’, ma hêvhaviŋ ba havalonŋ anêŋ abô êŋ lonŋ lôklokwanŋ ma miŋ laluvi ami, êŋ ma Wapômbêŋ tem indum ba dumlolê êŋ endanŋô ôpêŋ anêŋ abô. 24 *Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena malê atu ba môlô onanŋ halôk unim mek, êŋ ma nônêmbinŋ nena lêk owa yôv, ma nôm êŋ tem imbitak êtôm môlônim. 25-26 *Môlô umiŋ ba oteŋ mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêŋ o, êŋ ma notak unim kapôlômim ek ôpêŋ. Udum aêŋ ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môlô aêŋ iyom.”*

*Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o?
(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)*

27 Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak lonbô ba êyô unyak mathenŋ anêŋ piklêvôŋ. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ vi i hadêŋ Yisu. 28 Ma enaŋ hik yani liŋ nena, “Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nôm takêntêk?”

29 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i nena, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. Ba onanŋ abô êŋ bêŋ hadêŋ ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêŋ

* **11:23:** Mat 17:20 * **11:24:** Mat 7:7 * **11:25-26:** Mat 6:14-15

* **11:25-26:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hatu ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ma donjom môlô miŋ otak kapôlômim ek avômalô vi iniŋ kambom ami, êŋ ma môlônim Lemambô tem miŋ etak anêŋ kapô ek môlônim kambom ami.

bêᶇ hadêᶇ ya êndêᶇ mômô. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômalo êndôk ᶇaᶇ hadêᶇ Jon? Wapômbêᶇ leᶇ? Mena anyô pik? Mômô nonaᶇ êndêᶇ ya!”

³¹ Ma thêlôda enaᶇ hadêᶇ i nena, “Alalô anaᶇ nena Wapômbêᶇ hêv ku êᶇ hadêᶇ Jon ma tem yani enaᶇ, ‘Aisê ka mômô miᶇ ôêvhaviᶇ yani ami?’ ³² Ma doᶇtom alalô anaᶇ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êᶇ,’ êᶇ ma avômalo tem leᶇᶇmaniᶇ êndêᶇ alalô. Ek malê nena thêlô sapêᶇ êvhaviᶇ nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enaᶇ hadêᶇ Yisu nena, “Yêlô athôᶇ paliᶇ.”

Êᶇ ma Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô, “Aêᶇ ba miᶇ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêᶇ bêᶇ hadêᶇ ya anêᶇ athêᶇ bêᶇ êndêᶇ mômô ami. Má mi.”

12

Abô loᶇ kapô hathak ᶇê kambom eyabiᶇ ku yak waiᶇ

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanaᶇ abô loᶇ kapô doho hadêᶇ thêlô. Ba hanaᶇ, “Anyô te havatho anêᶇ ku yak waiᶇ ma havaklôk hawê haveᶇ. Ma halav lôv nêyô nimiᶇ waiᶇ anêᶇ anôᶇ pesa ek neja anêᶇ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêmo ek neyabiᶇ ku êᶇ. Vêᶇ ma hatak ku êᶇ halôk anyô doho baheniᶇ ek neyabiᶇ ba hik anôᶇ ma thêlô neja anôᶇ vi ma nênem vi êndêᶇ yani. Vêᶇ ma hatak loᶇ êᶇ ba hi loᶇ buyaᶇ. ² Waklavôᶇ yak waiᶇ hik anôᶇ hayô ma hêv anêᶇ anyô ku te ba hi hadêᶇ ᶇê takatu ba eyabiᶇ anêᶇ ku atu. Yani lahaviᶇ thêlô nênem anôᶇ doho êndêᶇ yani êtôm sêbôk ba thêlô evak

* **12:1:** Ais 5:1-2

abô haviņ i. ³ Ma doņtom thêlô evaloņ ôpêņ loņ ma ik yani kambom ba êv yani hi oyaņ. ⁴ Vêm ma hêv anyô ku yaņ ba hi hathak loņbô, ma doņtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêņ yani. ⁵ Êņ ma hêv anyô ku te hathak loņbô ma doņtom thêlô ik yani vônô. Vêm ma hêv tomtom aêņ habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêņ aleba lêk mi ma anyô doņtom iyom hamô. Ôpêņ ma anêņ namalô atu ba yani lahaviņ. Hêv ôpêņ hi ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenaņ okna ba tem nedaņô anêņ abô.’

⁷ “Ma doņtom ñê takatu ba eyabiņ ku êņ êyê ôpêņ ma enaņ hadêņ thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alaņ anêņ nakaduņ ba tem eyabiņ lambô anêņ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êņ tem imbitak alalôaniņ.’
⁸* Ba intu evaloņ yani ba ik yani vônô ma ibi anêņ kupik hale viyaiņ ba hi.

⁹ “Aêņ ba ku alaņ tem indum malê? Tem ni injik ñê takêņ vônô ma nêm ku êņ êndêņ anyô vi ek neyabiņ. ¹⁰ Mólô bôk osam Wapômbêņ anêņ abô bu êntêk mena mi e?

“Valu atu ba ñê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiņ anôņ.

¹¹ Anyô Bêņ da hadum nôm êņ,
ma yêlô ayê nôm êņ nena mavi anêņ dôêņ.’ ”
Kapya Yen 118:22-23

¹² Ma Islael iniņ ñê bêņbêņ eyala nena Yisu hanaņ abô loņ kapô êņ hathak thêlô ba intu êbôlêm loņôndê ek nebaloņ yani. Ma doņtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

* **12:8:** Hib 13:12

*Nênêm takis êndêḡ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)*

13 *Vêm ma êv Palisi doho lôk nê esopa Helot doho ba i hadêḡ Yisu ek nesau yani esak abô ek nebalonḡ yani. 14 Thêlô êyô ek Yisu ma enaḡ, “Kêdônḡwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanônḡ. Ma miḡ hothak hobam anyô yaḡ ma hôdô anyô yaḡ ami. Ba intu nê bêḡbêḡ êdô anêm abô, ma miḡ hôkô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbêḡ anêḡ abô thô hadêḡ avômalô. Aêḡ ba lemhabi aisê? Bumalô iniḡ balabuḡ hanaḡ nena yêlô hatôm nanêm valuseleḡ êndêḡ Sisa mena mi?”

15 Ma donḡtom Yisu hayê thêlônḡ auk kambom thô ba hanaḡ hik thêlô liḡ, “Aisê ba môlô udum ek numbuliḡ ya? Noja valuseleḡ te êlêm ek yanḡê.”

16 Êḡ ma thêlô ewa valuseleḡ te halêm ek Yisu. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Opalê anêḡ dahô lôk anêḡ athêḡ hêk valuseleḡ êntêk?”

Ma thêlô enaḡ, “Sisa.”

17 *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Sisa anêḡ nômkama ma nônêm êndêḡ Sisa da. Ma Wapômbêḡ anêḡ nômkama ma nônêm êndêḡ Wapômbêḡ da.”

Ma thêlô elanô ba esonḡ kambom hathak anêḡ abô êḡ.

*Abô hathak nê ḡama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)*

18 *Ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdônḡ te atu ba enaḡ nena nê ḡama tem miḡ nimbiyô esak lonḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ

* 12:13: Luk 11:53-54 * 12:17: Lom 13:7 * 12:18: Ap 23:8

nena, ¹⁹ * “Kêdôn̄waga, Mose bôk hatô hadên̄ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anên̄ yan̄ hamô, ma enja avi tôp ên̄ ek imbi yan̄ atu ba hama anên̄ nakaduñ vê.’ ²⁰ Aên̄ ba nê lôk iviyan̄ baheñvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduñ mi. ²¹ Ma nôk enja avi tôp ên̄, hawa ba hama ba nakaduñ mi. Ma ñgwa enja avi tôp bô ên̄, nena hama haviñ. ²² Ên̄ ma iviyan̄ takatu ba êmô ma nesopa kobom don̄tom ên̄ iyom. Vêm ma avi tôp ên̄ hama haviñ. ²³ Ma waklavôn̄ nê ñama iviyô hathak lon̄bô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyan̄ baheñvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anên̄ avi?”

²⁴ Ma Yisu hanañ hadên̄ thêlô, “Môlô miñ oyala Wapômbên̄ anên̄ lôklokwan̄ lôk anên̄ abô atu ba hêk anên̄ kapya katô ami. Ba intu onañ abô lokban̄ êntêk. ²⁵ Nê ñama iviyô hathak lon̄bô, ma anyô lo avi tem miñ neja i esak lon̄bô ami ma mi. Thêlô tem nê mômô êtôm añela malak leñ iyom. ²⁶ *Môlô onañ nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak lon̄bô ami. Ma don̄tom môlô bôk osam Mose anên̄ kapya lôk kukuthiñ atum hathañ hamô aliñ e? Wak ên̄ ma Wapômbên̄ hanañ hadên̄ Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbên̄.’ ²⁷ Wapômbên̄ ma miñ nê ñama iniñ Wapômbên̄ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ Wapômbên̄. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma don̄tom lêk êmô lôkmala. Môlôn̄im abô ma lokban̄ anôn̄!”

*Balabuñ alisê intu bêt̄ ek vi?
(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)*

* **12:19:** Lo 25:5 * **12:26:** Kis 3:2,6

28 *Nê lôkauk hathak abô balabuñ te hayô ma halanô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halanô Yisu hanan thêlônin abô viyaiñ mavi anôn. Aên ba yani hanan hik Yisu lin, “Balabuñ alisê intu bêñ ek balabuñ vi?”

29 *Êñ ma Yisu hanan nena, “Balabuñ môn hanan nena, ‘Môlô Israeël nodanô katô. Anyô Bêñ alalôaniñ Wapômbên, yani iyom intu Anyô Bêñ. 30 Lemimimbin Anyô Bêñ unim Wapômbên ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwan lôk unim auk sapên.’ 31 *Ma balabuñ yan ma aêntêk: ‘Lemimbin avômalô vi êtôm lemhavin oda.’ Balabuñ vi ma êmô balabuñ bêñ ju êntêk kapô.”

32 Ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hanan hadên Yisu, “Kêdônwaga, honan abô mavi anôn. Anêm abô ma avanôn bin nena Anyô Bêñ iyom intu Wapômbên ma min wapômbên la yan hamô doho haviñ ami. 33 *Alalô leñinimbin yani avanôn ênjêk alalôaniñ kapôlônin lôk auk ma lôklokwan sapên. Lôk leñinimbin avômalô vi êtôm alalô leñinhavin alalôda. Abô balabuñ ju êñ ma bêñ ek da nômbên atu ba êbôk hathak atum.”

34 Yisu halanô ôpên hanan viyan lôkauk mavi ba intu hanan hadên ôpên, “Min hômô daim ek Wapômbên anên lon lôklinyak ami. Mi.” Ma avômalô sapên elanô anên abô ba êkô ma min enan hik yani lin ek nesau yani esak lonbô ami.

*Mesia ma opalê anên lim lukmuk?
(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)*

* 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18

* 12:33: 1Sml 15:22; Hos 6:6

³⁵ Ma Yisu hadôñ avômalô hamô unyak mathen anêñ piklêvôn ma hanan, “Nê lôkauk hathak abô balabun ethak enan nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka? ³⁶ Lovak Mathen hêv auk hadêñ Devit da ba hanan,

“ ‘Anyô Bêñ Wapômbêñ hanan hadêñ yenan Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabahen vianôn endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nêôm vemkapô vibin am.” ’

Kapya Yêñ 110:1

³⁷ Ma Devit da bôk dalam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbin?’”

Avômalô elanô Yisu anêñ abô êñ ba leñinmavi anôn.

³⁸ Yisu hadôñ thêlô ba hanan, “Môlô noyabin am ek nê lôkauk hathak abô balabun. Thêlô leñinhavin nijik kwêv daim kêkêlô ba nemben ek avômalô nebam i. Lôk leñinhavin avômalô bêñ anôn nenan, ‘Waklêvôn anyô bêñ’ emben lon ethak donjom halôk. ³⁹ Ma leñinhavin nêôm êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yen kapô. Ma avômalô engabôm nôm bêñ, ma leñinhavin nejan nôm êmô nê bêñbêñ inin lon ethak êmô. ⁴⁰ Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa inin unyak vani lôk eten mek daim bêñ ek avômalô leñinimbi nena thêlô ma nê thêthôn anôn. Nê anêñ aên ma tem nêpôm vovan bêñ êndên waklavôn idum abô.”

Avi tôp te anêñ da

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathen anêñ alapa da ma hayê avômalô lubunlubun i ibi

iniŋ da. Ma nê lôk valu bêŋ ekaliv valu bêŋ anôŋ halôk alapa da. ⁴² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôŋ hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuselen thalalen ju iyom halôk alapa da êŋ.

⁴³ *Ma Yisu halam anêŋ nê ku êlêm ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuselen bêŋ anôŋ hamôŋ ek takêntêk sapêŋ. ⁴⁴ Avômalo nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anôŋ hamô ma donjom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôŋ ma lêk hêv anêŋ valuselen sapêŋ ba miŋ havalonŋ dokte lonŋ ami.”

13

Yisu hanaŋ abô hathak unyak mathenŋ Jelusalem
(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenŋ ba hale yaiŋ ma anêŋ nê ku te hanaŋ hadêŋ yani, “Kêdônwaga, nôŋgô unyak mathenŋ anêŋ lêlêyanŋ ma kêkêlô bomaŋ lôk anêŋ valu bêŋbêŋ!”

² *Ma Yisu hanaŋ nena, “Hôyê unyak bêŋbêŋ takêntêk e? Malaiŋ bêŋ tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ lonŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem imbitak
(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Vêm ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathenŋ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enaŋ hik yani liŋ, ⁴ “Onaŋ êndêŋ yêlô nena aŋgê intu nôm takêŋ tem

* **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44

imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêñ êñ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hanan hadêñ thêlô, “Nê lomalama tem nêlêm esak yenan athêñ ba nenan nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêñ anôñ. Ba intu noyabiñ am. ⁷ Ma môlô olanô abô hathak vovak lomalama lôk vovak tem imbitak pik luvu-luvu. Nôm takêñ tem imbitak, ma don̄tom pik lo leñ anêñ dan ma mi denan. Ba intu miñ nodowaliñ ami. ⁸ Ma avômalô ôdôñ yan tem nijik vovak imbiñ ôdôñ yan. Ma kiñ yan lôk anêñ avômalô tem nijik vovak êndêñ kiñ yan. Ma loñ lomalama ma tem duviañ lôk bôm bêñ imbitak. Nôm takêñ ma hatôm vovan môn̄n atu ba hapôm avi lôk lasaben ek embathu.

⁹ * “Aêñ ba noyabiñ am. Tem nebalon môlô ba netak êndôk nê elanô abô baheniñ. Lôk nebali môlô êmô unyak yen. Hathak yenan athêñ ma tem numiñ nê bêñbêñ lôk kiñ maleñiñ ek nonan yenan abô bêñ êndêñ i. ¹⁰ Avômalô pik sapêñ tem nedanô yenan Abô Mavi vêmam ka nôm takêñ tem imbitak emben yam. ¹¹ *Thêlô ekak môlô loñ ma ewa ba i ek nundum abô, êñ ma miñ nôkô ba nonan nena, ‘Yêlô tem nanan malê?’ Mi. Waklavôn̄n êñ ma nonan auk takatu ba êv hadêñ môlô iyom. Auk takêñ ma Lovak Mathen da hanan ma miñ môlôda onan ami.

¹² * “Ma anyô loyan tem yan enan yan bêñ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêñ êndêñ nakaduñ. Ma avômena tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ

* **13:9:** Mat 10:17-20 * **13:11:** Luk 12:11-12 * **13:12:** Mat 10:21

lami lo taluvi ba nenan̄ ek nijik i vônô. ¹³ *Môlô ma yenan̄ avômalô. Ba intu avômalô sapêḅ tem nêpôlik esak môlô. Ma doḅtom nê takatu ba imiḅ lôklokwan̄ aleba hayô anêḅ dan̄, ma Wapômbêḅ tem nêḅ i bulubiḅ.

¹⁴ * “Nôm kambom anôḅ te tem imiḅ loḅ mathen̄ anôḅ ba loḅ êḅ ma miḅ hatôm imiḅ ami. (Aêḅ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êḅ ma nôsôv kethen̄ ba unu dumlolê. ¹⁵ *Ma nê takatu ba êmô unyak vôv miḅ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniḅ nômkama ami. ¹⁶ Ma nê takatu ba êmô ku kapô miḅ hatôm nendeni unyak ek neja iniḅ kwêv thilibuḅ ami. ¹⁷ *Ai, kikaknena. Waklavôḅ êḅ ma tem malaiḅ bêḅ ek avi takatu ba esabeḅ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḅ nali. ¹⁸ Noten̄ mek ek malaiḅ takêḅ miḅ imbitak êndêḅ waklavôḅ beleḅ simbak ami. ¹⁹ *Ek malê nena waklavôḅ êḅ ma tem malaiḅ bomaḅ anôḅ ba êmôḅ ek malaiḅ tak sêbôk atu ba Wapômbêḅ hapesaḅ pik aleba lêk. Ma tem miḅ imbitak aêḅ esak loḅbô ami. ²⁰ Ma Anyô Bêḅ miḅ hadabêḅ waklavôḅ malaiḅ takêḅ kisi ami, êḅ ma avômalô sapêḅ tem nema. Ma doḅtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk dalam i yôv ba intu hadabêḅ waklavôḅ êḅ hi bidon̄.

²¹ “Waklavôḅ êḅ ma anyôla hanaḅ hadêḅ môlô nena, ‘Ôḅgô, Mesia hamô loḅ êntêk’ mena ‘hamô loḅ tamu,’ ma miḅ nônêḅmimbiḅ ami. ²² *Anyô doho tem nêlêḅ ba nenan̄ abôyaḅ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’

* **13:13:** Mat 10:22; Jon 15:21 * **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11

* **13:15:** Luk 17:31 * **13:17:** Luk 23:29 * **13:19:** Dan 12:1;

ALK 7:14 * **13:22:** ALK 13:13

mena ‘Ya ma Wapômbêḅ anêḅ plopet te’, ma nindum lavôḅḅ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḅ dalam i yôv haviḅ. Ma doḅtom Wapômbêḅ bôk dalam i yôv ba intu miḅ hatôm ami. ²³ Odaḅô! Nôm takêntêk miḅ lêk habitak ami denaḅ ma yahananaḅ nôḅ takêḅ bêḅ hadêḅ môlô ek môlô noyabiḅ am.

Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu tem endelêm

(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)

²⁴* “Malaiḅ takêḅ hale halôk vêm,
 “ ‘ma wak tem imbitak momaḅiniḅ,
 ma ayôḅ tem miḅ imbi deda ami;
²⁵ ma vuliḅ leḅ tem nêḅnêm yak
 ma nôḅ takatu ba hamô leḅ tem nedowaliḅ.’

Aisaia 13:10; 34:4

²⁶* “Ma wak êḅ ma avômalô tem nêḅê Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiḅ anêḅ lôkliḅyak lôk anêḅ deda lôkmaḅḅḅ. ²⁷*Yani tem nêm anêḅ aḅela ba ini pik anêḅ daḅ sapêḅ ek nisup avômalô takatu ba bôk dalam i yôv.

²⁸ “Ba intu môlô noja auk esak alokwaḅ belêḅ.*
 Hayeḅ ba ḅaḅḅ lukmuk habitak, êḅ ma oyala nena tem wak mavi êyô. ²⁹ Ma aêḅ iyom, môlô ôyê nôḅ takêntêk habitak, êḅ ma noyala nena Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu anêḅ waklavôḅ endelêm lêk habobo ba hamiḅ unyak abôlêk. ³⁰ Yanaḅ avanôḅ êndêḅ môlô nena avômalô bôlôḅ êntêk tem miḅ nema ami denaḅ ma nôḅ takêntêk sapêḅ tem imbitak. ³¹ Pik

* **13:24:** Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13 * **13:26:** ALK 1:7

* **13:27:** Mat 13:41 * **13:28:** Abô Bômbôm ma “fik”. Nôḅḅô
 Mat 24:32.

lôk leŋ tem nêŋ yak ba ni, ma donŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nêŋ yak ami.

*Anyô te miŋ hayala waklavôŋ Yisu endelêŋ ami
(Mat 24:36-44)*

³² “Anyô te miŋ hayala Yisu anêŋ waklavôŋ endelêŋ ami. Anêla leŋ miŋ eyala ami, ma Nakaduŋ miŋ hayala haviŋ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. ³³ Aêŋ ba noyabiŋ am ba nônêŋ lêlê! Mômô miŋ oyala waklavôŋ atu ba nôŋ êŋ tem imbitak ami. ³⁴ Nôm êŋ ma hatôm anyô hatak anêŋ unyak ba hi loŋ buyaŋ. Yani hi ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku ek neyabiŋ anêŋ nômkama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanaŋ hadêŋ anyô hayabiŋ malak abôlêk nena eyabiŋ dedauŋ mavi.

³⁵ * “Mômô miŋ oyala waklavôŋ atu ba unyak alaŋ tem endelêŋ esak loŋbô ami. Tem êlêŋ êndêŋ yaŋsiŋ mena bôlôvôŋ biŋ mena wakma tale halaŋ mena hayaŋ wak bêŋ la. ³⁶ Yakô ek êlêŋ kethêŋ ma ênjê nena mômô ôêk sôm denaŋ. ³⁷ Ma abô êntêk ba yahananaŋ hadêŋ mômô, ma lêk yahananaŋ hadêŋ avômaloŋ sapêŋ haviŋ nena, ‘Noyabiŋ am!’ ”

14

*Avi te hanŋasô nôŋ ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)*

¹ Wak lokwanju hêk denaŋ ek waklavôŋ nôŋ bêŋ ju, yaŋ ma Hale ba Hi* ma yaŋ ma Eyaŋ Polom Yis

* **13:35:** Luk 12:38 * **14:1:** Waklavôŋ Hale ba Hi ma avômaloŋ Islael leŋiŋhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêŋ anêŋ anêla hi avômaloŋ Islael iniŋ unyak ma hêv liliŋ ba hi hathak avômaloŋ Ijip iniŋ unyak ma hik iniŋ bôp sapêŋ vônô.

Mi. Ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ idum ek nesau Yisu ba nebalonḡ ek nijik yani vônô. ² Ba enaḡ, “Lêk ma waklavônḡ mathenḡ ba intu natak ku êḡ êḡjêk vêmam. Yakô avômalô tem leḡḡmaniḡ ba nijik vovak.”

³ *Wak êḡ ma Yisu hamô Saimon anêḡ unyak anêḡ Betani. Sêbôk ma ôpêḡ hapôm palê lepla ma donḡtom bôk mi. Yisu hamô balê eyaḡ nôm hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nôm ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma hik kolopak êḡ wakadôk lu ma haḡgasô nôm ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁴ Ma avômalô vi atu ba êmô lonḡ êḡ havinḡ êyê ba leḡḡmaniḡ ba enaḡ hadêḡ thêlôda, “Aisê ka habulinḡ nôm ôv mavi êḡ hi oyaḡ? ⁵ Hatôm nêm ek anyô yaḡ nêm vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanêm avômalô siv sa esak!” Êḡ ma leḡḡmaniḡ ba ethaḡ avi êḡ.

⁶ Ma donḡtom Yisu hanaḡ, “Aisê ka mômô ôêv malainḡ hadêḡ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nôm mavi anôḡ hadêḡ ya. ⁷ *Avômalô siv tem nêmô imbiḡ mômô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ba lemimhavinḡ nônêm i sa ma nônêm sa. Ma donḡtom tem miḡ yamô imbiḡ mômô sawa daim ami. ⁸ *Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba haḡgasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. ⁹ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mômô nena pik nômbêḡ atu ba enaḡ yenaḡ Abô Mavi bêḡ haveḡ ma tem nenaḡ esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiḡ ek avômalô leḡḡimbi yani.”

* **14:3:** Luk 7:37-38 * **14:7:** Lo 15:11 * **14:8:** Jon 19:40

¹⁰ Êñ ma Judas Iskaliot, Yisu anêñ nê ku laumin ba lahavuju takatu te, hi hadêñ nê bêñbêñ êbôk da ek nêñ Yisu êndôk thêlô bahenñ. ¹¹ Thêlô elañô abô êñ ma leññmavi anôñ ba ibutin abô ek nêñnêñ valuselen êndêñ yani. Ba intu yani habôlêñ loñôndê ek enañ Yisu bêñ.

Yisu hayañ nôñ waklavôñ Hale ba Hi havin anêñ nê ku

(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

¹² *Waklavôñ anêñ athêñ nena Eyañ Polom Yis Mi anêñ wak te môñ hayô. Wak êñ ma ethak ik boksipsip nakaduñ te ek leññhabi waklavôñ Hale ba Hi. Ma Yisu anêñ nê ku enañ hik yani liñ, “Lemhavin yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôñ leññimbi waklavôñ Hale ba Hi êndôk?”

¹³ Ma Yisu hêv anêñ nê ku ju ba i ma hanañ, “Mamu unu malak bêñ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ñañ lôk kolopak bêñ te halôk loñôndê, ma nosopa yani ba unu. ¹⁴ Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonañ êndêñ unyak êñ anêñ alañ nena, ‘Kêdôñwaga hanañ nena, “Yenañ unyak kapô atu ba yañañ nôñ waklavôñ Hale ba Hi imbin yenañ nê ku hamô êsê?” ’ ¹⁵ Êñ ma tem injik unyak kapô bêñ atu ba hêk vulin thô êndêñ mamu. Unyak kapô êñ ma nômkama sapêñ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniñ nôñ êmô loñ êñ.”

¹⁶ Êñ ma nê ku ju atu i êyô malak lôñ êñ kapô. Ma êpôm nômkama sapêñ hatôm atu ba yani hanañ. Ma êpôpêk nôñ waklavôñ Hale ba Hi ek thêlô.

* **14:12:** Kis 12:6

17 Yanşın habôk ma Yisu lôk anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju i êyô loñ êñ. 18 *Thêlô eyañ nôm êmô ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôñ êndêñ mômô nena mômô te tem enañ ya bêñ. Ôpêñ lêk hayañ nôm haviñ ya.”

19 Ma thêlô leññmalaiñ ba tomtom enañ hadêñ yani nena, “Ya mi, aêñ e?”

20 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Mômô laumiñ ba lahavuju takatu te. Ôpêñ intu hasoñ bañ halôk belev haviñ ya. 21 Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma donjom alikakna. Malaiñ bêñ ek ôpatu ba hanañ Anyô Anêñ Nakaduñ bêñ. Talêbô miñ bôk havathu ami, êñ ma mavi ek ôpêñ!”

22 Thêlô eyañ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêñ anêñ nê ku ma hanañ, “Noja ba onğwan. Êntêk ma yenañ vathiap.”

23 Vêm ma hawa tase lôk waiñ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêñ thêlô ba sapêñ inum.

24 *Ma hanañ hadêñ thêlô, “Êntêk ma yenañ thalaleñ atu ba tem eñgasô ek embak tabô imbiñ Wapômbêñ lôk avômalo pik ek nêm avômalo bêñ anôñ sa. 25 Yanañ avanôñ êndêñ mômô nena tem miñ hatôm yanum waiñ esak loñbô ami endeba waklavôñ êñ hayô ma tem yanum waiñ lukmuk êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkriñyak kapô.”

26 Vêm ma êv yeñ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

* 14:18: Sng 41:9 * 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,

“Tem yanggik boksipsip alaŋ vônô,

ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.”

Sekalaia 13:7

Ba intu mômô sapêŋ tem notak ya ma nêsôv mayaliv ba unu. ²⁸ *Ma donɔtom hik ya liŋ hathak loŋbô, ma tem yamôŋ ba yana Galili vêm ka mômô nombeŋ ya yam.”

²⁹ Ma Pita hanaŋ nena, “Dô! Thêlô sapêŋ etak o ba i, ma tem yamiŋ imbiŋ o denaŋ.”

³⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ bôlôŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.”

³¹ *Ma donɔtom Pita hanaŋ lôklokwaŋ nena, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o paliŋ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêŋ enaŋ aêŋ iyom.

Yisu hateŋ mek hamô Getsemani

(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² *Vêm ma thêlô êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku, “Mômô nômô loŋ êntêk ma yana ek yateŋ mek.” ³³ Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviŋ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaiŋ kambom. ³⁴ *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bomaŋ

* 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7

* 14:31: Jon 11:16

* 14:32:

Jon 18:1 * 14:34: Jon 12:27

hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônêm lêlê.”

³⁵ Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateŋ mek nena loŋôndê la hêk ek yani ma nêm malaiŋ lôk vovaŋ êntêk vê. ³⁶*Ma hanaŋ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêŋ. Aêŋ ba nêm tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

³⁷ Ma Yisu hale hi ma hayê anêŋ nê ku lêk êk sôm. Ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Saimon, hôêk sôm e? O miŋ hatôm ômô lêlê wakma te ami e? ³⁸ Nômô lêlê ba notêŋ mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

³⁹ Vêm ma havôhi ma hateŋ mek bô atu hathak loŋbô. ⁴⁰ Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena malenŋ hayeŋ ba miŋ hatôm nômô lêlê ami. Ba intu êthôn nena nenaŋ malê êndêŋ yani.

⁴¹ Vêm ma halehi bôlôn te lô ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Hatôm! Odaŋô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk nê kambom baheŋiŋ. ⁴² Aêŋ ba numbiyô ek alôana. Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv.”

Evalonŋ Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma

* **14:36:** Mak 10:38; Jon 6:38 * **14:36:** ‘Aba’ anêŋ ôdônŋ ma kamik. Êŋ ma abô Alam, Yisu thêlô iniŋ abô.

avômalô bêñ anôñ êlêm iviñ yani ba ewa biñ vovak lôk okdiba. Nê takêñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk nê bêñbêñ vi êv thêlô ba êlêm.

⁴⁴ Ôpatu ba tem enañ Yisu bêñ bôk hik lavôñiñ te thô hadêñ i nena, “Ôpatu ba yahaliñu, êñ ma Yisu. Ba intu nobalon loñ ma noja ba unu.” ⁴⁵ Ma ôpêñ hi kethen hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdôñwaga.” Ma haliñu yani. ⁴⁶ Ma nê takatu ba i haviñ Judas evalon Yisu ba ewa ba i. ⁴⁷ Ma nê takatu ba imiñ habobo te hadadi anêñ biñ vovak ma hale anyô bêñ habôk da anêñ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôñ ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalon ya e? ⁴⁹ *Aisê? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak mathen anêñ piklêvôñ ba yahadôñ môlô ma miñ ovalon ya ami eka? Ma donjom lêk nôm takêñ habitak ek Wapômbêñ anêñ abô injik anôñ.” ⁵⁰ *Êñ ma anêñ nê ku sapêñ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu haven yam ba havuliv liñkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalon yani, ⁵² ma donjom evalon sôp oyañ ma hasôv liñpopam ba hi.

Enañ Yisu bêñ hadêñ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêñ anyô bêñ habôk da. Ma nê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk nê bêñbêñ sapêñ lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ sapêñ

* **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20 * **14:50:** Mak 14:27-31

ethak donjom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu havenj yam ma donjom havenj daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêñ habôk da anêñ badêñ kapô. Ma hi hamô havinj sôp bidonj ba havunju atum havinj thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêñ êbôlêm avômalô doho ek nenanj Yisu anêñ kambom takatu ba hadum bêñ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma donjom minj êpôm Yisu anêñ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêñ anôñ enanj abôyanj hathak Yisu, ma donjom ininj abô takatu ba enanj ma minj hatôm donjom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô iminj ma enanj abôyanj hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ * “Yêlô alañô yani hanañ nena, “Tem yandininj unyak mathenj êntêk ba anyô elav hathak baheninj. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yanj atu ba minj elav hathak baheninj ami.” ⁵⁹ Ma donjom ininj abô takatu ba enanj hi mayaliv ma minj enanj abô donjom ami.

⁶⁰ Êñ ma anyô bêñ habôk da haviyô haminj thêlô maleñinj ma hanañ hik Yisu linj nena, “Nê takêntêk lêk enanj o bêñ yôv ma o bônônj eka? O abô mi e?” ⁶¹ Ma donjom Yisu bônônj iyom ma minj hanañ abôla ami.

Ma anyô bêñ habôk da hanañ hik Yisu linj hathak lonjbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêñ Mathenj atu anêñ Nakaduñ e?”

⁶² Ma Yisu hanañ nena, “Ya êñ êntêk. Ma tem ôngô Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êmô Wapômbêñ Lôklinyak Anôñ banj vianônj ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

* **14:55:** Sanhedlin ma avômalô Israêl ininj kaunsil. Jon 2:19-21

* **14:58:**

⁶³ Ma anyô bêñ habôk da halañô abô êñ ma hakakaviñ anêñ kwêv ma hanañ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leññhaviñ nadañô abô doho imbiñ? ⁶⁴ *Lêk alañô yôv nena habuliñ Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbêñ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêñ enañ nena, “Hadum kambom ba intu ema.” ⁶⁵ Vêma ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siñ hathak sôp ma êpêñ yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidonñ evalonñ yani ba ik haviñ.

Pita hanañ nena hathôñ Yisu paliñ

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita hamô tamu unyak atu anêñ badêñ kapô, ma anyô bêñ habôk da anêñ avi ku te halêm. ⁶⁷ Ma hayê Pita havuñu atum hamô. Ma hatitiñ yani ba hanañ, “O êntêk intu bôk hovenñ haviñ Yisu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸ Êñ ma Pita hanañ, “Mi, yahathôñ abô intu ba honañ paliñ.” Ma hale ba hi habobo badêñ abôlêk. Ma tale te halañ.

⁶⁹ Ma avi ku atu hayê Pita hathak lonbô ma hanañ hadêñ anyô takatu ba imiñ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma nê takatu iniñ anyô te.” ⁷⁰ Ma donñtom yani hanañ hathak lonbô, “Mi.”

Vêma ma nê takatu ba imiñ habobo yani enañ hadêñ Pita hathak lonbô, “Avanônñ biñ nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêñ anyô te.”

⁷¹ Ma donñtom Pita hanañ nena, “Ya miñ yahanañ abô avanônñ ami, êñ ma tem Wapômbêñ nêma vovan

* **14:64:** Wkp 24:16; Jon 19:7

êndêñ ya. Yahalam Wapômbêñ anêñ athêñ ba yahanañ nena yahathônñ ôpêntu ba onañ abô hathak paliñ.”

⁷² Kethêñ oyañ ma tale halañ bôlônñ yañ, êñ ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Tale miñ halañ bôlônñ ju ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlônñ lô nena hôthônñ ya paliñ.” Êñ ma Pita hakôm ba halañ kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêñ Pailat

(Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹*Lôkbôk momañiniñ ma Sanhedlin sapêñ ethak donjom. Thêlô ma nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô iniñ nê bêñbêñ lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ. Ma ibutiñ abô hathak donjom vêm ma ekak ban luvi lusu ma ewa ba i hadêñ Pailat.

² Ma Pailat hanañ hik Yisu liñ aêntêk, “O ma avômalô Israel iniñ kiñ e?”

Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

³ Ma nê bêñbêñ êbôk da ibi Yisu liñkupik hathak abô lomaloma. ⁴ Ma Pailat hanañ hadêñ Yisu hathak lonbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô lomaloma.”

⁵*Ma donjom Yisu bônônñ iyom. Ba intu Pailat hasonñ kambom.

⁶ Waklavônñ Hale ba Hi nômbêñ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladônñ te anêñ athêñ ek Pailat nêm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêñ vê. ⁷ Sondabêñ

* **15:1:** Luk 22:66 * **15:5:** Ais 53:7; Mak 14:61

êṅ ma anyô te anêṅ athêṅ nena Balabas hamô koladôṅ. Yani hamô koladôṅ havinṅ ṅê takatu ba thêlô ik vovak hadêṅ Lom ba ik anyô doho vônô.
 8 Êṅ ma avômalô i hadêṅ Pailat ma elam ek nêṅ anyô koladôṅ te vê êtôm hathak hadum lôbôlôṅ.

9 Ma Pailat hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Lemimhavinṅ yatak môlô avômalô Israel unim kinṅ êntêk e?” 10 Pailat hayala nena ṅê bêṅbêṅ êbôk da leṅinṅdaṅ hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaṅ aêṅ. 11 *Ma doṅtom ṅê bêṅbêṅ êbôk da ik avômalô kapôlôṅinṅ linṅ ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonṅ Yisu lonṅ.

12 Ma Pailat hanaṅ hik thêlô linṅ hathak lonṅbô nena, “Yandum malé êndêṅ ôpatu ba môlô olam nena Israel ininṅ kinṅ?”

13 Ma sapêṅ elam nena, “Nijik vônô esak a!”

14 Ma Pailat hanaṅ, “Eka? Yani hadum malé kambom?”

Ma doṅtom thêlô elam lôklala hathak lonṅbô nena, “Nijik vônô esak a!”

15 Ma Pailat lahavinṅ nêṅ leṅinṅmavi êndêṅ avômalô nômbêṅ atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanaṅ ek nebalu Yisu esak yak lôkmanginṅ vêṅ ma hatak halôk ṅê vovak bahenṅinṅ ek nijik vônô esak a.

*Nê vovak enaṅ abôma hathak Yisu
 (Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)*

16 Vêṅ ma ṅê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêṅ unyak badêṅ kapô. Ma elam ṅê vovak sapêṅ ba êlêm ethak doṅtom. 17 Ma ewa kinṅ anêṅ kwêv thalalenṅ daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak

* 15:11: Ap 3:13-14

lôkmanjın atu ba epesañ hatôm kin inin kuluj ma ik halôk wakadôk. ¹⁸ Ma iviyô ma êv bahen hathak leñ ma enañ, “Waklêvôn mavi, avômalô Islael inin kin!” ¹⁹ Ma ik wakadôk hathak alokwañ te lôbôlôn ma êsôvwapôk hathak yani. Vêm ma elek venjndôn lêlô hadên yani lôk êbô anên athên. ²⁰ Ma enañ abôma hathak yani vêm ma ibi kwêv thalalen atu thô ma ik yanida anên kwêv daim hathak lonbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ *Ma anyô te anên athên nena Saimon anên Sailini halêm anên buyañ ba hadum ek ni Jelusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus inin lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôvinj ek enja Yisu anên alovalañsinj. ²² Êñ ma ewa Yisu ba i lonj te anên athên nena Golgota. Athên êñ anên ôdôn nena Lon Lenkadôk Lokwañ. ²³ Ma ewa wainj ba eyelanj havinj alokwañ te anên thôk ba êv hadên yani ek inum ek etauvinj vovañ. Ma donjom hadô. ²⁴ *Êñ ma thêlô ik yani lonj hathak a. Vêm ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anên kwêv lo sôp.

²⁵ Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu lonj hathak a. ²⁶ Alovalañsinj anên vulinj ma eto abô atu ba enañ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL ININ KIN

²⁷⁻²⁸ *Ma êthôkwênj anyô vani lokwañju havinj. Êthôkwênj yañ haminj Yisu banj vianônj, ma yañ

* **15:21:** Lom 16:13 * **15:24:** Sng 22:18 * **15:27-28:** Ais 53:12

hamiņ baņ viken.* 29 *Ma avômalô takatu ba elom loņôndê êņ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniņ leņiņkadôk ba enaņ, “Ai! O atu ba honaņ nena tem undiniņ Wapômbêņ anêņ unyak mathen ma ondav esak loņbô êtôm wak lô iyom e? 30 Êņ ma oda nêma oda bulubiņ ba otak alovalaņsiņ ma ôlêma pik!”

31 Ma ñê bêņbêņ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuņ enaņ abôma haviņ. Ba enaņ hadêņ i nena, “Ôņgô! Yani bôk hêva avômalô vi bulubiņ, ma doņtom miņ hatôm nêma yanida bulubiņ ami eka? 32 Yani ma Mesia, Israêl iniņ kiņ e? Êņ ma etak alovalaņsiņ ba êlêma pik ek alalô nagê ba nanêmimbiņ!” Ma anyô ju atu ba imiņ alovalaņsiņ haviņ yani enaņ abôma haviņ.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

33 Wاكلêvôņ biņ ma momaņiniņ hayô pik sapêņ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. 34 *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êņ anêņ ôdôņ nena, “Yenaņ Wapômbêņ, yenaņ Wapômbêņ, aisê ka hôdô ya?”

35 Ma avômalô vi atu ba imiņ loņ êņ elañô abô êņ ma enaņ, “Odaņô, yani halam Elia.”

36 *Ma anyô te hi bôlôņ doņtom ma hawa kapok ba hasoņ halok waiņ maniņ. Ma hathokwêņ kapok êņ hathak apiyak te ba hêva hadêņ Yisu ek inum.

* **15:27-28:** Ñê lôkauk vi enaņ nena abô doho atu ba Mak hatoma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Aêņ ba Wapômbêņ anêņ abô bute hik anôņ. Abô êņ hanaņ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58 * **15:34:**

Sng 22:1 * **15:36:** Sng 69:21

Ma ôpêḡ hananḡ, “Dô! Alalô nagê vêmam. Yakô Elia tem êlêm enja yani vê ênjêk alovalanḡsinḡ la?”

³⁷ Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.

³⁸ Ma sôp bêḡ atu ba hamiḡ unyak mathenḡ ek hayaḡ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliḡ ba hayô vibiḡ. ³⁹ Ma anyô vovak laik atu ba hamiḡ habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, êḡ ma hananḡ, “Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anôḡ.”

⁴⁰ *Avi doho imiḡ daim dokte ba êyê imiḡ. Thêlô êḡ te ma Malia anêḡ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniḡ talêbô. Ma te ma Salome. ⁴¹ Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêḡ esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêḡ anôḡ êmô haviḡ ba iviḡ Yisu ba i Jerusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴² Wak ik Yisu vônô, êḡ ma waklavôḡ avômâlô ethak êpôpêk iniḡ nômkama ek Sabat. Ma wak êḡ anêḡ yanḡsinḡ bôlôvôḡ ma tem Sabat. ⁴³ Ba intu wak hamiḡ denanḡ ma Josep anêḡ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniḡ anyô bêḡ te. Yani hathak hêv ma ek Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak atu tem êlêm. Ma miḡ hakô ami ma hi hadêḡ Pailat ma hananḡ ek enja Yisu anêḡ kupik. ⁴⁴ Ma Pailat halanô nena Yisu lêk hama yôv ba hasoḡ kambom ma halam anyô vovak laik halêm. Ma hananḡ hik ôpêḡ liḡ nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?” ⁴⁵ Ma halanô anyô vovak laik anêḡ abô yôv ma halôk ek Josep enja anêḡ kupik. ⁴⁶ Êḡ ma Josep hêv sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu liḡkupik vê hêk

* **15:40:** Luk 8:2-3

alovalanjanjin ma havuliv sinj hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyanj atu ba elav ek nedav nê nana êndôk. Ma habubi valu bêj te ek hik siô abôlêk sinj hathak. ⁴⁷ Malia anêj Magadala lôk Malia, Josep anêj talêbô, iminj ma êyê lonj atu ba etak Yisu anêj kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak lonjbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Sabat hale ba hi ma Malia anêj Magadala lôk Malia, Jems anêj talêbô, ma Salome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ² Ma sonda êj anêj wak te môj anêj lôkbôk momanjiniñ ma thêlô iviyô ba i siô. ³ Ma enanj hadêj i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴ Êyô siô ma êyê nena valu bêj atu ma lêk ibubi hi hamô danj. ⁵ Thêlô ibitak êyô valu abyanj kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahenj vianôj. Thêlô êyê ma esonj kambom.

⁶ Ma donjom ôpêj hananj, “Minj nosonj ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêj Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma minj hêk lonj êntêk ami. Ôngô lonj atu ba êdô yani hêk êntêk. ⁷ *Ma unu nonanj êndêj anêj nê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamônj ek môlô ba hi Galili. Ôyô lonj êj ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hananj yôv hadêj môlô.’ ”

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28

⁸ Ma avi takêŋ êkô ba elowaliŋ kambom ma etak siô ba êsôv ele yaiŋ ba i. Thêlô êkô ba bônôŋ iyom ma miŋ enaŋ abô êŋ hadêŋ anyôla ami.

*[Malia anêŋ Magadala lôk Yisu anêŋ nê ku êyê yani**

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu haviyô hadêŋ sonde te anêŋ wak te môŋ. Ma hik i thô môŋ hadêŋ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ngôk bahenŋvi ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰ Êŋ ma Malia hi hanaŋ hadêŋ nê takatu ba bôk evenŋ haviŋ yani. Nê takêŋ leniŋmalaiŋ ba elanŋ êmô. ¹¹ Ma elanô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma donŋtom miŋ êvhaviŋ abô êŋ ami.

¹² Havenŋ yam ma Yisu anêŋ nê ku ju etak malak bêŋ ba i lonŋ yaŋ. Ma Yisu habitak yaŋda ba hik i thô hadêŋ thai. ¹³ Ma ele i enaŋ abô êŋ hadêŋ nê ku vi, ma donŋtom miŋ êvhaviŋ iniŋ abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavute eyaŋ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathaŋ thêlô hathak iniŋ kapôlôŋiŋ thekthek ba miŋ êvhaviŋ nê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniŋ abô ami.

¹⁵ *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Unu êtôm pik sapêŋ ma nonaŋ Abô Mavi atu ba hathak ya bêŋ êndêŋ avômalô sapêŋ. ¹⁶ *Nê takatu ba êvhaviŋ ba ithik ŋaŋ ma tem Wapômbêŋ nê i bulubiŋ. Ma nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma tem nêpôm

* **16:8:** Nê lôkauk bêŋ anôŋ leniŋhabi nena abô êŋ ma Mak da miŋ hato ami, ma anyôla hato havenŋ yam. * **16:14:** 1Ko 15:5

* **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap 2:38

Wapômbêḡ anêḡ abô atu nena ini nêndôk loḡ atum.

¹⁷ *Wapômbêḡ tem etak lavôḡiḡ lomaloma êndôk ḡê êvhaviḡ bahêḡiḡ aêntêk. Esak yenaḡ athêḡ, ma tem nêḡnêḡ ḡḡôk vê lôk nenaḡ abô masôm lukmuk.

¹⁸ *Ma nebaloḡ umya kambom êmô bahêḡiḡ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma doḡtom tem nêḡmô mavi. Ma netak bahêḡiḡ êyôḡḡêk ḡê lôk lijiḡ, ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbêḡ hawa Yisu
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *Anyô Bêḡ Yisu hanaḡ abô haviḡ thêlô yôv ma ewa yani hathak leḡ ba hi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ. ²⁰ *Vêḡ ma anêḡ ḡê ku i enaḡ Abô Mavi êḡ haveḡ loḡ sapêḡ. Ma Anyô Bêḡ hadum ku haviḡ thêlô ba hik iniḡ abô loḡ hathak lavôḡiḡ takatu ba idum.]

* **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:**
Ap 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

lxxx

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Apr 2023 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a